

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Kokemuksia ennaltaehkäisevistä lapsiperhepalveluista Espoossa

toimeentulotukea saavien alle kouluikäisten
lasten yksinhuoltajavanhempien näkökulmasta

Hanna Hesse & Janica Rasijeff

2013 Otaniemi

Hanna Hesse, Janica Rasijeff

Kokemuksia Espoon ennalta-ehkäisevistä lapsiperhepalveluista toimeentulotukea saavien alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajavanhempien näkökulmasta

Vuosi 2013

Sivumäärä 34

Opinnäytetyömme on tehty osana Lapsen oikeus palveluihin -hanketta ja siihen liittyvää Matinkylän-pilottia. Matinkylän-pilotti keskittyy ennaltaehkäisevän työn kehittämiseen Espoon lapsiperhepalveluissa.

Teoreettisessa perustassa on käsitelty lapsiperheiden hyvinvointia, toimeentulotukea saavia lapsiperheitä, lapsiperheköyhyyttä kasvavana ilmiönä sekä ennaltaehkäisevää lastensuojelutytöä. Käsittelemme myös tutkimusaineiston teemoittelua.

Opinnäytetyössämme selvitimme toimeentulotukea saavien alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajavanhempien kokemuksia Espoon ennaltaehkäisevistä lapsiperhepalveluista. Kohderyhmän kokemuksia tutkittiin seuraavien tutkimuskysymysten avulla: Minkälaisia kokemuksia kohderyhmällä on arkea tukevista lapsiperheiden palveluista? Miten lapsiperheiden palveluja voidaan kehittää perheen arkea paremmin tukevaksi?

Tutkimme neljää kohderyhmään kuuluvaa henkilöä, jotka asuvat Matinkylän alueella Espoossa. Matinkylä valikoitui kohdealueeksi Espoossa, koska siellä asuu tilastojen mukaan korkea määrä toimeentulotuen piiriin kuuluvia perheitä. Tiedonkeruumenetelmänä käytimme puolistrukturoituja yksilöhaastatteluja. Aineiston analysoimisessa käytimme teemoittelua ymmärtääksemme haastateltujen yksilökohtaisen kokemusmaailman.

Opinnäytetyötä varten kerätystä aineistosta ilmenivät palvelutarpeiden asiakaskohtaisuus ja tarjolla olevien palvelujen riittävyys ja niiden laatu. Tulokset puhuvat sen puolesta, että Espoon lapsiperhepalvelut ovat nykyisessä muodossaan riittäviä, mutta niissä on puutteita muun muassa asiakkaiden tapaamisiin varattujen aikojen saatavuudessa sekä palvelujen tarjonnasta monessa virastossa. Oikean palvelun löytäminen vaatii asiakkaalta oma-aloitteellisuutta. Esille nousi vahvasti myös asiakkaiden tunne aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden epämiellyttävästä asenteesta näiden ottaessa vastaan ja kohdatessa asiakkaita sosiaalitoimistossa.

Asiasanat: Lapsiperheköyhyys, lapsiperhepalvelut, toimeentulotuki, yksinhuoltajuus.

Hanna Hesse, Janica Rasijeff

Experiences of Espoo's preventive family services from single parents receiving income support and having children under school age

Year	2013	Pages	34
------	------	-------	----

We carried out our thesis as a part of Lapsen oikeus palveluihin (Child's right to services) project and its pilot in Matinkylä. Matinkylä pilot focuses on developing preventive work in child and family services in Espoo.

In the theoretical section we discuss the well-being of families, families who receive income support, family poverty as a growing phenomenon in Finland as well as preventive child protection services. We also explain the thematic analysis of the data.

In our thesis we studied the experiences of preventive family services in Espoo from the point of view of single parents receiving income support and having children under school age. The target group's experiences were examined through the following research questions: What kind of experiences does the target group have of family services that support everyday life? How can family services be developed in order to provide better support?

We studied four individuals belonging to the target group who live in Matinkylä area in Espoo. Matinkylä has a statistically high number of residents who receive income support and thus it was selected as the target area. As the method of data collection half structured individual interviews were used. We used thematic analysis to interpret the data.

The material collected for our thesis showed the variety of required service needs and the sufficiency and quality of support from the services the municipality provides. The present findings show that Espoo's current family services are adequate but the availability of appointments and the information on the attainable services have shortcomings. Finding the right service requires the client's initiative and research. Three interviewees thought that the employees at adult welfare services place the client in an unfavorable, even unpleasant position.

Keywords: Family poverty, family services, income support, sole custody.

Sisällys

1	Johdanto.....	5
2	Lapsiperheiden hyvinvointi ja palvelut.....	6
3	Lapsiperheköyhyys ja toimeentulotukea saavat lapsiperheet.....	7
4	Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö	9
5	Lapsen oikeus palveluihin -hanke	11
6	Aiemmat tutkimukset	12
6.1	Lapsiperhe-projekti.....	12
6.2	Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä	15
6.3	Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita?.....	15
6.4	Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä	16
7	Opinnäytetyön toteutus.....	17
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset	17
7.2	Laadullinen tutkimus	18
7.2.1	Tiedonkeruumenetelmä	18
7.2.2	Laadullinen analyysi ja teemoittelu.....	19
8	Tulokset.....	20
8.1	Hyvä tukiverkosto arjen apuna	20
8.2	Aktiivinen mielenterveyskuntoutuja	22
8.3	Itsenäinen selviytyjä.....	26
8.4	Kiitollinen maahanmuuttaja.....	27
8.5	Yksilökohtaisista kokemuksista kohti kehittyviä palveluja	28
8.5.1	Arjen haasteet ja niistä selviytyminen.....	28
8.5.2	Käyttäjäkoksia Espoon lapsiperhepalveluista	29
8.5.3	Palveluiden kehitystarpeet.....	31
9	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	31
10	Pohdinta	32
	Lähteet	35
	Liitteet.....	37
	Liite 1. Saatekirje.....	37
	Liite 2. Suostumus opinnäytetyötutkimukseen osallistumisesta	38
	Liite 3. Haastattelurunko	39

1 Johdanto

Perheen arjessa selviytyminen riippuu monesta muuttuvasta tekijästä. Hyvinvointia arvioidessa keskityttiin aiemmin siihen, onko perheillä taloudellisesti varaa perustarpeiden täyttämiseen. Nykyään hyvinvointia mitataan myös toisin mittarein. Elämisen merkityksellisyys koetaan yhä tärkeämmäksi. Hyvien sosiaalisten suhteiden positiivista vaikutusta elämään sekä eriarvoisuuden vähentämistä on korostettu puhuttaessa muuttuvista hyvinvoinnintekijöistä. Perheet elävät monimuotoista arkea johon saatetaan ajoittain tarvita taloudellista tukea tai apua henkiseen jaksamiseen. Kunnat tarjoavat erinäisiä perhesosiaalipalveluja muun muassa sosiaalihuoltolain velvoittamana. Ongelmana on, kuinka pitkälle nämä palvelut riittävät, kun avun tarve on suuri.

Opinnäytetyö keskittyy Espoossa Matinkylän alueella asuvien alle kouluikäisten lasten toimeentulotukea saavien yksinhuoltajavanhempien kokemuksiin kunnan tarjoamista lapsiperhepalveluista; niiden riittävydestä tai puutteista pyrkiessään tukemaan pienituloisia yksinhuoltajaperheitä arjen pyönteissä. Espoon kaupungin kehityshanke keskittää lapsiperhepalveluita vahvistaakseen ennaltaehkäisevää perhetyötä. Opinnäytetyö tuo esille yhden asiakasryhmän äänen auttaakseen hanketta kehitystyössä, jotta lopputuloksena olisi asiakkaiden kannalta mahdollisimman laadukas palvelukokonaisuus. Haastatteleamalla kerätyn tiedonpurussa käytimme teemoittelua. Tulokset ovat tarinallisia yksilöiden kokemuksia. Lopuksi teimme yhteenvedon kaikista haastatteluista teemoittelemalla yhdistääksemme ne kokonaisuudeksi kuvaten kokemuksia Espoon ennaltaehkäisevistä lapsiperhepalveluista.

Opinnäytetyöhön liittyvässä kirjallisuudessa asiantuntijat käyttävät termejä ennaltaehkäisevä ja ehkäisevä rinnakkain, mutta päätimme käyttää epäselvyyden välttämiseksi vain sanaa ”ennaltaehkäisevä”. Opinnäytetyössämme käytämme sanoja ”ennaltaehkäisevä tuki”, ”varhainen puuttuminen” ja ”varhainen tuki” synonyymeina. Opinnäytetyössämme viittaamme sanalla ”kohderyhmä” haastateltuihin henkilöihin, jotka ovat toimeentulotuen piirissä olevia yksinhuoltajavanhempia, joilla on yksi tai useampi alle kouluikäinen lapsi.

2 Lapsiperheiden hyvinvointi ja palvelut

Suomalaisten terveys on kehittynyt viime vuosikymmenten aikana. Sadassa vuodessa vastasyntyneen eliniänodote on kaksinkertaistunut. Työikäisten väliset terveyserot sosiaalisen aseman mukaan ovat kuitenkin kasvaneet. Vähemmän koulutetuilla, pienituloisilla palkansaaajilla tai työttömillä on lyhyempi eliniänodote, huonommat terveystottumukset ja vaikeampi pääsy terveyspalveluihin tarpeen nähden. (Kaikkonen, Mäki, Hakulinen-Viitanen, Markkula, Wikström, Ovaskainen, Virtanen & Laatikainen, 2012, 26.)

Elintapojen ja terveyspalvelujen käytön lisäksi lasten terveyteen vaikuttavat epäsuorasti muun muassa sosiaaliset verkostot, elin- ja työolot sekä ympäristö- ja kulttuuritekijät. Vanhempien sosiaalinen asema on selkeästi yhteydessä lasten terveystottumuksiin ja yleiseen hyvinvointiin. Lapsuuden elinolot ja opitut tavat kulkevat mukana läpi elämän ja niiden vaikutusta on vaikea poistaa aikuisuudessa. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on rakennettu tasa-arvotavoitteen mukaisesti, mutta erityisesti tulojen osalta tilanne on huonontunut viimeisten vuosikymmenten aikana perheiden keskuudessa. (Kaikkonen ym., 2012, 27.)

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton toteuttama Sosiaalibarometri 2011 -raportti kerää yhteen ajankohtaista tietoa hyvinvointipalveluista, palvelujärjestelmästä sekä kansalaisten hyvinvoinnista. Raportti on koostettu kyselytutkimuksesta kerätyllä aineistolla. (Eronen, Londen, Peltosalmi, Perälähti & Siltaniemi 2011, 5.) Jo aiempien vuosien sosiaalibarometrit ovat kertoneet, että palvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan yhteiskunnassa heikoimmissa asemassa olevien tuen tarpeisiin. Päihdeongelmaisten, vanhusten, mielenterveysongelmaisten sekä pitkäaikaistyöttömien hyvinvointi on laskenut, eivätkä palvelut ole pysyneet ongelmien kasvun kehityksessä mukana. Päihdepalveluihin ei kohdenneta riittävästi varoja, jotta negatiivinen kehitys voitaisiin pysäyttää. Myöskään pitkäaikaistyöttömien tilanteeseen ei ollut löytynyt ratkaisua, vaikka yleinen työllisyystilanne Suomessa parantumaan päin 2011. (Eronen ym., 2011, 8.)

Julkisen palvelujärjestelmän toimintatapoja tulee muuttaa, jotta yhteiskunnassa vaikeimmassa asemassa olevat ihmiset saisivat palveluiden kautta oikeanlaista tukea elämäntilanteisiinsa. Kansalaisten näkemys palvelujen riittävydestä eroaa julkisten palveluntuottajien arvioista. Kansalaiset nostavat suurimmaksi kritiikiksi palveluiden riittämättömyyden. Palvelujen sijainti tai laatu ei saanut osakseen yhtä suurta negatiivista palautetta. (Eronen ym. 2011, 8.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä raportissa ”Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus lapsiperhepalveluista” vastaavat toimialajohtajat arvioivat 0 - 8-vuotiaille lapsille ja heidän perheilleen suunnatut terveyspalvelut melko riittäviksi. Kuitenkin vähän yli kolmannes näki parannuksen varaa sosiaali- ja terveyspalveluissa muun muassa päihde-, kasvatus, ja perheneuvolapalveluissa. (Halme, Hammar, Nykänen & Perälä 2011, 41 - 42.) Osittaisista näkemyseroista huolimatta

palveluntuottajat sekä kansalaiset ovat yleisesti tyytyväisiä sosiaali- ja terveyspalveluihin (Eronen ym. 2011, 8). Suurinta huolta aiheuttaa yhteiskunnan marginaaleissa elävien väestöryhmien kasvava riski syrjäytyä tuen puutteesta tai sen hankalasta saatavuudesta johtuen.

Vaikka joitain lapsiperheille suunnattuja julkisia palveluja on viime vuosina vähennetty, ovat sosiaali-, terveys-, ja opetuspalvelut lisääntyneet. Espoon kaupungin perhe-, ja sosiaalipalveluita sekä sivistystoimen palveluita ovat päivähoido, avoin varhaiskasvatus (esim. asukaspuistot, avoimet päiväkodit), neuvola, lapsiperheiden perhetyö, muu kaupungin kautta saatu perhetyö, perheneuvolan palvelut, lastensuojelu, perheasioiden yksikön palvelut (lastenvalvojien palvelut), lastensuojelun avopalvelut, aikuissosiaalityö ja toimeentulotukipalvelut, maahanmuuttajapalvelut, kaupungin päihde- ja mielenterveyspalvelut (esimerkiksi Päihdeasema Emppu), erikoissairaanhoidon palvelut (esimerkiksi lastenpsykiatria ja aikuispsykiatria) ja terveysasemien palvelut. Kaupunki käyttää myös ostopalveluna seurakunnan sekä järjestöjen (esim. MLL, Pelastakaa lapset) toimintaa ja palveluita lapsiperheille. Vähennykset sosiaalipalveluissa ovat kohdistuneet erityisesti lasten ja perheiden kerhotoimintaan sekä kasvatus- ja perheneuvolapalveluihin, jotka ovat tärkeitä ennaltaehkäisevän lastensuojelun kannalta (Halme ym. 2011, 42). Yhteistyö eri toimijoiden kesken jakaa varhaisen vastuunoton eri ammattilaisille, jolloin ongelmat on helpompi huomata ja niihin puuttua. Liisa Heino ja Helena Miller (2007) linjaavat seuraavasti: ”Vanhemmuuden toteuttamiseen tarvitaan aikaa, tilaa ja yhteyttä muihin aikuisiin”. Vähentämällä mahdollisuuksia viettää strukturoitua yhteistä aikaa muiden samankaltaisten ongelmien kanssa painivien kesken lisätään syrjäytymisen riskiä ja pelkoa yksin haasteiden kanssa jäämiseen. Tilastot kuitenkin kertovat, että sosiaali- ja opetuspalveluissa yli puolet toimialoista on lisännyt palveluja muun muassa lastensuojelussa ja perhetyöntekijätoiminnassa. (Halme ym. 2011, 42.)

3 Lapsiperheköyhyys ja toimeentulotukea saavat lapsiperheet

Köyhyys on jaettu absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan tilaa, jossa henkilöllä ei ole mahdollisuutta tyydyttää biologisia perustarpeitaan. Suhteellisen köyhyden ajatellaan tarkoittavan tilaa, jossa henkilö ei kykene taloudellisen tilanteen takia osallistua yleisesti vallitsevaan ja odotettuun elämäntapaan. (Iivonen 2009.)

Suhteellisen köyhyden merkitystä usein vähätellään, mutta sen on todettu olevan haitallista lapsen kehitykselle ja kasvuille. Suhteellinen köyhyys siis rajoittaa tai hankaloittaa lapsiperheiden osallistumista sosiaalisiin prosesseihin (esimerkiksi lasten harrastukset, luokkaretket, muotilelut ja -pelit) ja vaikuttaa näin kielteisesti lapsen osallisuuden kokemuksiin. Pitkäaikaisella ulkopuolisuuden tunteella saattaa aiheuttaa lapsella häpeää ja

vaikuttaa tämän mielenterveyteen. Lapsena koettu köyhyys vaikuttaa myös aikuisiän mielenterveyteen ja elämänhallintaan, ja huono-osaisuuden on koettukin ylisukupolvistuvan. (Iivonen 2009.)

Suomi ei yleensä nouse puheeksi keskusteltaessa tuloeroista poliittisella kansainvälisellä tasolla. Tuloerot ovat silti kasvaneet 1990-luvun alusta alkaen. Köyhyys on lisääntynyt ja on nykysuomessa laaja ongelma. Noin 700 000 ihmistä elää suhteellisessa köyhyydessä. Suhteellinen köyhyys on lisääntynyt erityisesti lapsiperheissä, joista merkittävä osa on vain yhden vanhemman tuloilla eläviä yksinhuoltajaperheitä. Sosiaalibarometrin 2011 mukaan pienituloisissa kotitalouksissa asuvien lasten määrä on kolminkertaistunut 15 vuodessa. Yksinhuoltajavanhempien lapsista joka neljäs asuu suhteellisessa köyhyydessä. Määrä nousee jatkuvasti avioerojen yleistyessä lisäten yksinhuoltajaperheiden määrää. (Eronen ym. 2011, 9.)

Lapsiperheiden pienituloisuus eli köyhyysaste on noussut viime vuosina. Vuonna 2007 lapsiköyhyysaste oli 13,9 %, kun vuonna 1997 se oli 6,2 %. Vuonna 2007 pienituloisuusrajan alapuolella eli 151 700 lasta. Pienituloisilla kotitalouksilla tarkoitetaan kotitalouksia, joiden vuositulot ovat alle 60 % koko väestön mediaanivuositulosta eli niin sanotusta keskeisimmästä vuositulosta. (Iivonen 2009.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana varallisuus on lisääntynyt, mutta lapsiperheiden edustus ylimmässä tuloviidenneksessä on aliedustettu ja edustus alemmassa tuloviidenneksessä on yliedustettu. Heikon tulotason on todettu kasaantuvan varsinkin yksinhuoltajiin ja monilapsisiin perheisiin. Pienituloisuus on kasvanut nopeimmiten alle 3-vuotiaiden lasten perheissä. Ihmisen ja perheen oma kokemus toimeentulon riittävydestä on keskeinen hyvinvoinnin osatekijä ja tunne sen riittämättömyydestä on vahvasti yhteydessä muihin ongelmiin. (Kaikkonen yms., 2012, 27.)

Lasten ja nuorten syrjäytyminen on suoraan liitettävissä lapsiperheköyhyyteen. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin huomauttaa raportissaan (2010), että lapsiperheiden köyhyys vaikuttaa lasten ja nuorten kehitykseen sekä hyvinvointiin. Sosioekonomiset tekijät vaikuttavat myös terveyseroihin. Lapsiperheköyhyys lisää riskiä lasten laitossijoitukseen kodin ulkopuolelle. Vanhemman päihdeongelmat, sairastelu, vähäinen koulutus, pitkäaikainen toimeentulotuen asiakkuus ja työttömyys yhdessä ovat suuri riski lapsen huostaanotolle. Raportti osoittaa yhteiskunnan turvaverkkojen pettävän, kun lapsen turvalliset ja tasapainoiset kasvuolosuhteet ovat uhattuna. (EAPN-Fin, 2010, 2 - 4.)

Suomen lapsiperheistä noin 20 % on yksinhuoltajaperheitä, joilla taloudellinen tilanne on tilastojen mukaan huonompi kuin kahden vanhemman perheillä. Yhden vanhemman perheissä

pienituloisuusaste oli vuonna 2007 32,3 %, kun kahden vanhemman perheissä se oli vain 9,8%. Yksinhuoltajaperheelle onkin yleisempää olla toimeentulotuen piirissä kuin kahden vanhemman perheelle; vuonna 2007 yhden vanhemman perheistä toimeentulotukea saivat 23,3 %, kun kahden vanhemmat perheistä toimeentulotukea saivat 4,3%. Yksinhuoltajaperheet arvioivat myös itse tilanteensa ja toimeentulonsa hankalaksi kahden vanhemman perheitä useammin. (Iivonen 2009.)

Teppo Kröger 2005 käsittelee lapsiperheköyhyyttä artikkelissaan ”Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: Kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat?”. Kröger toteaa virallisten lastenhoitopalvelujen olevan riittäviä yksinhuoltajavanhempien tarpeisiin perinteisiin työssäoloaikoihin. Kuitenkin lähes kaikki näiden aikojen ulkopuolella työskentelevät, ilt- ja yöaikaan sekä viikonloppuisin, tarvitsivat sosiaalisen verkostonsa apua lastenhoidon järjestymiseen. (Kröger 2005, 211.) Tämän verkoston ollessa pieni, ja palvelujen saatavuuden puutteessa moni yksinhuoltajavanhempi joutuu jättämään palkkatyönsä pystyäkseen huolehtimaan lapsistaan. Toimeentulotuen piiriin ajautuminen taas vuorostaan lisää riskiä muiden ongelmien syntymiseen.

Suomen perustuslaissa ja useissa maailmanlaajuisissa sopimuksissa on monia ihmisoikeusmääräyksiä ja perusoikeussäännöksiä, jotka velvoittavat valtion ja kunnan turvamaan lapsen kehitystä ja kasvua ehkäisemällä lapsiperheköyhyyttä. Käytännössä toimet lapsiperheköyhyyden ja erityisesti yksinhuoltajaperheiden köyhyyden poistamiseksi on koettu ja todettu vaillinaisiksi ja riittämättömiksi. (Iivonen 2009.)

4 Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö

Lapsiperheiden hyvinvointi on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa 1990-luvulta lähtien esillä ja ennaltaehkäisevää työtä sekä perheiden tilanteisiin varhaista puuttumista ja tuen työmuotoja on pyritty kehittämään pitkään. Ongelmana on, että tarpeet eivät tule havaituksi tarpeeksi ajoissa, mikä kuormittaa kuntia monella tapaa, myös taloudellisesti, ongelmien pahentuessa. (Häggman-Laitila ym. 2001.)

2000-luvulle siirryttäessä noin 70 % suomalaisista lapsiperheistä on todettu voivan hyvin ja tulevan toimeen omillaan tai vähäisellä tuella (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004). Myös suurin osa lapsista ja nuorista voi hyvin. Kuitenkin niiden lasten ja nuorten, jotka ovat erityisen tuen piirissä tai joilla on jonkinlainen terveyteen tai hyvinvointiin liittyvä ongelma, suhteellinen määrä kasvaa koko ajan. Moniongelmaisessa perheessä kasvamisen ja huono-osaisuuden on myös todettu siirtyvän sukupolvelta toiselle niin, että epävakaa kodissa kasvaneella lapsella on aikuisena suurempi riski toistaa vääriä toimintamalleja omien lastensa ja parisuhteensa kohdalla. (Häggman-Laitila 2006.)

Vuonna 2008 voimaan astui uusi lastensuojelulaki, joka muun muassa velvoittaa kuntia tarjoamaan entistä enemmän ja systemaattisemmin ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Säännös koskee kaikkia kunnan viranomaisia. Uusi laki rohkaisee kaikkia lasten kanssa toimivia ihmisiä perheen sukulaisista ja ystävistä aina opettajiin ja päättäjiin toimimaan ennaltaehkäisevästi lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin sekä perheen yhtenäisyyden turvaamiseksi ja edistämiseksi. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun avulla tuetaan myös vanhemmuutta ja sitä järjestetään pääasiassa peruspalveluiden piirissä. (Räty 2010.)

Ennaltaehkäisevä työ on perheelle tarjottu tukimuoto silloin, kun perheellä ei ole vielä lastensuojeluasiakkuutta. Varsinaiseen lastensuojeluun eli lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. (Malin, viitattu 2012. Sosiaaliportti.)

Ennaltaehkäisevän toiminnan tarjoamisen myötä toivotaan, että perheiden ongelmat tunnistettaisiin ja niihin puututtaisiin jo ennen niiden vakavoitumista, joten varsinaisen perhe- ja/tai lapsikohtaisen lastensuojelutyön tarve pienenesi. Päckilän (2008, 164) sanoo, että vaikka lastensuojelussa ennaltaehkäisevät toimet ovat ensisijaisia, ei varhainen puuttuminen siitä huolimatta usein toteudu käytännössä vaan se jää periaatteellisen ajatuksen tasolle. Tuen tarpeen tunnistamiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä, muun muassa arviointilomakkeita vanhempien päihteiden käytöstä, jaksamisesta tai varhaisen vuorovaikutuksen kehittymisestä. Lapsen kehitystä seurataan myös tämän syntymän jälkeen erilaisin testein ja mittauksin, jotta varhainen puuttuminen ja tuen tarjoaminen voitaisiin ajoittaa mahdollisimman aikaiseen ongelmavaiheeseen.

Varhainen puuttuminen on eräänlaista välimaaston työtä. Se on jatkumo hyvinvointia lisääville palveluille. Jotkut näkemykset kokevat hyvinvointipolitiikan vaihtuneen riskipolitiikkaan. Varhaista puuttumista käsitteenä voidaan kuvata positiivisen diskriminaation kautta. Tarvetta on kohdennetuille palveluille, jotka parantavat huonompiosaisten asemaa ja pyrkivät poistamaan epätasa-arvoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että alun perin huonompia lähtökohtia pyritään kompensoimaan tarjoamalla kaikille saatavilla olevaa ylimääräistä tukea. (Helsingin sosiaalivirasto 2008, 11.)

Kun kunnan peruspalvelussa herää huoli lapsen ja/tai perheen tilanteesta, on asia otettava ensiksi puheeksi perheen kanssa. On tärkeää, että vanhemmille ollaan rehellisiä tilanteesta ja että ammattilaisen ja perheen luottamus säilyy, eikä mitään tehdä asiakkaalta salassa. Perheen ja ammattilaisen välinen suhde on aina yksilöllinen, ja varhaisessa puuttumisessa tuen ja tunkeilun raja on pieni. Perheelle kerrotaan, minkälaista tukea on tarjolla ja tiedustellaan, minkä tyyppisen tuen perhe kokee omaa elämäntilannettaan auttavaksi. (Malin, viitattu 2012. Sosiaaliportti.) Varhaisen puuttumisen työssä moniammatillinen yhteistyö on

tärkeää ja sisällöltään vuorovaikutuksellista. (Pärnä 2007, 49). Yhdessä ammattilaisten ja vanhempien kanssa pyritään selvittämään riskitekijät, jotta ne eivät pääsisi korostumaan. Riskitekijä voi olla mikä tahansa olosuhde tai tapahtuma, joka perheen tilanteessa lisää tietyn ongelman todennäköisyyttä. (Helsingin sosiaalivirasto 2008, 12.) Varhainen tuki heikentää riskitekijöitä ja parantaa suojaavia tekijöitä (Helsingin sosiaalivirasto 2008, 16). Tavoitteena on yhdistää ammattilaisen ja perheen voimavarat yhdessä lapsen kasvua ja kehitystä tukevaksi. Tarvittaessa perheen tilanteesta voidaan keskustella myös yhteistyöpalaverissa, jossa mukana perheen ja perheen lähimmäisten lisäksi ovat lasten kanssa toimivat ammattilaiset, esimerkiksi terveydenhuollosta, koulusta, päiväkodista tai harrastuksesta. (Malin, viitattu 2012. Sosiaaliportti.)

5 Lapsen oikeus palveluihin -hanke

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee lain mukaan laatia suunnitelmat lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. (Lsl 417/2007 12 §) Espoo on tehnyt suunnitelman vuosille 2009 - 2012. Suunnitelma takaa toiminnan olevan tavoitteellista. Yksi tavoitteista on kehittää keinoja lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiriskien tunnistamisessa. (Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma lastensuojelun näkökulmasta) Monet lapsiperheet hyötyisivät oikeaan aikaan saatavilla olevasta tai tarjotusta tuesta esimerkiksi lastenhoitoavun tai perhetyön muodossa. Espoossa aloitti syksyllä 2010 lapsiperhepalveluiden toimijoista koostuva Lapsen oikeus palveluihin -työryhmä (jatkossa LOP), tehtävänänsä kehittää ennaltaehkäisevää työtä lapsiperhepalveluissa. Mukaan kehittämiseen on pyydetty myös erilaisissa elämäntilanteissa olevia lapsiperheitä. Käytännön työ toteutetaan yhteistyönä peruspalvelujen piirissä. Tavoitteena on saada eri palvelut toimimaan paremmin yhteen, jotta tarvittava tuki voidaan havaita ja toimittaa lapsille ja perheille mahdollisimman varhain.

Perhe- ja sosiaalipalvelujen johtoryhmä sekä LOP-yhteistyöryhmä päätyivät huhtikuussa 2011 alueellisen pilotin aloittamiseen. Pilotti sijoitettiin Espoon Matinkylän alueelle siellä todettujen keskitasoa korkeammalla olevien hyvinvointiriskien vuoksi. Espoon kaupungin keskitasoa korkeammat hyvinvointiriskit sijoittuvat joillekin Matinkylässä oleville pienalueille. Ne eivät käsitä koko Matinkylän aluetta. (Matinkylän pilotti -hankkeen ideapaperi 5.5.11) Matinkylän pilotissa kehitetään lapsiperhepalveluiden toimijoiden yhteistä toimintamallia. Ensimmäisenä kehittämishankkeena on alle kouluikäisten perheille suunnattu ennaltaehkäisevä työ. (Lapsen oikeus palveluihin -hankkeen tiedote 24.7.12)

Kehittämistyöhön osallistuvat neuvola ja lapsiperheiden perhetyö, varhaiskasvatus, perheneuvola, perheasioiden yksikkö, suomenkielisen perusopetuksen oppilashuolto, lastensuojelu, aikuissosiaalityö ja maahanmuuttajapalvelut, vammaispalvelut, aikuisten päihde- ja mielenterveyspalvelut, järjestöjä sekä seurakunta. Kehittämistyön ensimmäinen

vaihe painottuu tiedonkeruuseen. LOP-työryhmä selvittää lapsiperheiden hyvinvointiriskejä ja niihin liittyviä kehittämistarpeita. Jatkossa ryhmät asettavat tavoitteet ja tekevät ehdotuksensa kehittämiskohteiksi, jonka jälkeen katsotaan miten ja missä aikataulussa ne toteutetaan. (Lapsen oikeus palveluihin -hankkeen tiedote 24.7.12)

Yhtenä osa-alueena lapsiperheiden nykyistä tilannetta kartoitettaessa on noussut esiin käsite lapsiperheköyhyys. Huomattava osa näistä köyhyysrajan alapuolella elävistä lapsista on yksinhuoltajaperheistä. Tästä johtuen keskitymme opinnäytetyössämme nimenomaan perheisiin, joissa elää vakituisesti vain yksi huoltaja. Opinnäytetyössä kerromme, minkälaisia kokemuksia kohderyhmällä on arkea tukevista lapsiperheiden palveluista ja miten heidän mielestään lapsiperheiden palveluja voidaan kehittää perheen arkea paremmin tukevaksi.

Tukiverkoston pienuus, toimeentulo-ongelmat ja tuen puute tai korkea kynnys sen hakemiseen koskettavat monia vanhempia. Tutkimukset ovat todenneet pienituloisuuden lisäävän riskiä syrjäytymiseen ja muihin sosiaalisiin ongelmiin, esimerkiksi vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmien on todettu vaarantavan koko perheen hyvinvoinnin. Ennaltaehkäisevä tuki on julkisten palveluiden tärkein keino välttää ongelmien kriisiytyminen ja periytyminen sukupolvelta toiselle.

6 Aiemmat tutkimukset

6.1 Lapsiperhe-projekti

Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL) toteutti vuosina 1996-2000 Lapsiperhe-projektin, jossa työskenneltiin yhteensä 1619 lastaan odottavan tai alle 3-vuotiaan lapsen perheen kanssa. Projektin tarkoituksena oli tunnistaa vapaaehtoisten asiakasperheiden tuen tarpeet varhaisessa vaiheessa ja tarjota perheelle varhaista tukea. Perhetyössä painotettiin etsivää, perhelähtöistä ja voimavarakeskeistä työtettä. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Projektiin hakeutuneet ja valitut perheet olivat sellaisia, jotka eivät vielä tarvinneet lastensuojelun palveluja, mutta joille eivät ennaltaehkäisevät neuvolapalvelut riittäneet. 80 %:lle perheistä projekti oli ensimmäinen tukea tarjoava taho niille ongelmille, joiden takia projektiin hakeuduttiin. Tukea haettiin pääasiassa vanhemmuuteen, lasten kasvatukseen ja hoitoon, parisuhteeseen ja sosiaaliseen verkostoon liittyviin ongelmiin. Perheiden tarpeiden pohjalta kehitettiin varhaisen tuen malli perhetyöhön. Perhetyötä toteutettiin perhekohtaisena (551 perhettä) ja ryhmäkohtaisena (1068 perhettä). (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Lapsiperheiden varhainen tuki, tuen vaikuttavuus ja kustannushyöty -teos (Häggman-Laitila ym. 2001) toimii Lapsiperhe-projektin loppuraporttina. Siinä kuvaillaan ja arvioidaan

projektin seitsemän tulosalueen vaikuttavuutta ja hyötyjä sekä käydään läpi projektin kokonaisarviota. Tulosalueet ovat tukea 1500 perheelle; kokonaiskuva lapsiperheiden arjesta ja sen sujuvuudesta sekä varhaisen tuen tarpeesta; etsivän työotteen ja ongelmien varhaisen toteamisen kehittäminen; ennaltaehkäisevää, varhaista ja erityistä tukea tarjoavien avopalvelukokonaisuuksien kehittäminen; kotikeskeisen, kokonaisvaltaisen ja moniammatillisen perhetyön organisointi; vapaaehtoistoiminnan kehittäminen sekä alueellisen perhetyön kehittäminen. Seuraavassa käsittelemme alueiden tuloksia yhdessä. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Lapsiperhe-projektissa kertyi paljon tietoa pienten lasten perheiden tuen tarpeista odotettua suuremmalta asiakasjoukolta (projektin tavoitteena oli 1500 perhettä). Projektissa kiitosta perheiltä sai etenkin se, ettei perheiden tarvinnut etsiä jo olemassa olevista palveluista ongelmiaan vastaavaa paikkaa, mikä on paljastanut perhepalveluiden puutteet ja osoittanut perheen kotona tehtävän työn tärkeyttä. Positiiviseksi koettiin myös se, ettei perheiden tarvinnut odottaa ongelmien pahenemista tai ammattilaisen ”hyväksyntää”, vaan projektiin pääsemiselle riitti oma kokemus tuen tarvitsemisesta. Osa perheistä oli ohjattu projektiin myös ammattilaisen arvioiman tuen tarpeen takia. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Loppuhaastattelujen mukaan viidennes projektin yhteistyökumppaneista oli sitä mieltä, että myös tukea tarvitsevia perheitä on jäänyt projektin ulkopuolelle. Näitä perheitä kuvattiin sellaisiksi, jotka ovat vastahakoisia tarjotulle tuelle sekä sellaisiksi jotka eivät ole vielä tunnistanee tai hyväksyneet ongelmiaan ja joiden perheessä voi toisaalta myös esiintyä yksittäisten ongelmien piilottelua, esimerkiksi alkoholin käytön suhteen. Yhteistyökumppanit arvelivat myös, että projektin ulkopuolelle jäi sellaisia moniongelmaisia perheitä, joiden tilanne on jo kriisiytynyt niin pahaksi, etteivät projektin kesto ja lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun ulkopuolella olevat palvelut olisivat riittäneet. Viimeksi mainituiden syrjäytyneiden perheiden arveltiin kuitenkin mahdollisesti hyötyvän projektin yksittäisistä palveluista, esimerkiksi vanhemmuuden tukemisesta, varhaisen vuorovaikutuksen ohjauksesta ja sosiaalisen tukiverkoston luomisesta. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Projektista saatiin arvokasta ja monipuolista kokemusta etsivästä työotteesta. Etsivä työ on tärkeää etenkin varhaisen puuttumisen ja varhaisen tuen tarjoamisen kannalta. Tehokkaimmaksi keinoksi koettiin kasvokkain annettu informaatio palveluista, joista perhe voi hakea tukea. Monet perheet olivatkin hakeneet tietoa eri palveluista useasti aikaisemmin ennen tuen piiriin hakeutumista. Yksi projektissa kehitetyistä työvälineistä oli perhepalvelusuunnitelma, jonka laatimisen 86 % perheistä koki myönteiseksi. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Asiakaspalautteeseen vastanneista perheistä vajaa puolet oli työskennellyt useamman kuin

yhden sosiaalityöntekijän kanssa. Perhetyöntekijät työskentelivät yhden perheen kanssa keskimäärin 29 tuntia. 73 % olivat tyytyväisiä tapaamisten määrään ja loput olisivat halunneet enemmän tapaamisia. Myönteistä palautetta sai perheen kotona tehty työskentely, joka koettiin aidoksi välittämiseksi ja turvallisesti työskentelytavaksi. Noin kolmanneksella palautekyselyyn vastanneista perheistä työskentelyssä oli ollut mukana myös muita virallisia tahoja. Perhetyöntekijät kokivat moniammatillisuudesta olleen etua perheen kanssa työskentelylle, koska näin asiakkaan tilanne on hahmotettu monipuolisemmin ja myös eri viralliset tahot ovat oppineet toinen toisiltaan. Projektin yhteistyökumppanit kokivat projektin työskentelyn verkostoineen alueen eri tahoja keskenään. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Vapaaehtoisia ei saatu projektiin toivottua määrää. Perhetyöntekijät kokivat, ettei heillä ollut tarpeeksi aikaa varhaisen tuen kehittämisen rinnalla kehittää vielä vapaaehtoistoimintaa. Lisäksi projektin alueilla ei ollut valmista vapaaehtoisjoukkoa tai rekrytointiväyliä. Vaikkeivat vapaaehtoistoiminnan kehittämisen tavoitteet täyttyneet tässä projektissa ajan ja jaksamisen takia, löysi projekti vapaaehtoisjoukoistaan tulevien ryhmien vetäjiä. Myös yhteistyökumppanit ovat havahtuneet vapaaehtoistyön tarpeisiin ja yhdessä projektin työntekijöiden kanssa arvioivat, että vapaaehtoistoiminnan kehittäminen vaatisi ihan oman kehittämishankkeensa nyt, kun linkki työntekijöiden ja vapaaehtoisten välille on luotu. Vapaaehtoistoimintaan on projektin jälkeen suhtauduttu myönteisemmin. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

Suurin osa (72 %) yhteistyökumppaneista arvioi, että projektilla on ollut myönteistä merkitystä työ- ja toimintakäytäntöihin. Projektin perhetyöntekijät ovat helpottaneet alueiden työntekijöiden työtaakkaa. Ryhmätoiminnan lisäksi projekti on herättänyt kiinnostusta videoavusteista perheohjausta sekä voimavara- ja ratkaisukeskeistä työtettä kohtaan. Vastaajat sanovat työn siirtyneenkin enemmän ennaltaehkäisevään työhön. Työ on muuttunut entistä asiakaslähtöisemmäksi ja työ on lähtenyt perheiden tarpeista. Myös moniammatillinen ja verkostotyö on lisääntynyt. Yhteistyökumppanit ovat olleet kiitollisia siitä, että projekti on mahdollistanut perheille sellaisten palvelujen tarjoamisen, joita ei aiemmin ole kysynnästä huolimatta pystytty tarjoamaan. Projektin jälkeen palveluja onkin laajennettu ja juuri ennaltaehkäisevää työtä on lisätty. Hallinnon työntekijät pitivätkin projektin suurimpana saavutuksena ennaltaehkäisevään työhön panostamista, jonka seurauksena huostaanotot ovat vähentyneet, kun perheiden tilanteisiin on pystytty puuttumaan ajoissa. Projektin loputtua yhteistyökumppaneilla nousikin huoli siitä, kuinka entisillä resursseilla pystytään pärjäämään ja projektille toivottiin jatkoa. Yhteistyökumppanit arvelivat, että osa tukea tarvitsevista perheistä jää tulevaisuudessa ilman apua. (Häggmann-Laitila ym. 2001.)

6.2 Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä

Perheongelmat ja sosiaalisen tuen puute ovat riski lapsen tasapainoisen kehityksen sekä kasvun turvaamisessa. Anna-Liisa Lämsän tutkimuksessa ”Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä” (2009) Lämsä havaitsi, että perheongelmien periytyminen sukupolvelta toiselle oli havaittavissa samankaltaisina ongelmina niin vanhemmilla kuin lapsillakin. Lapset jäivät vaille riittävää huolenpitoa, jos he eivät saaneet olla lapsia, jolloin myös lapsuuden ja nuoruuden raja häveni liian aikaisessa iässä. Yhteenvetona Lämsä toteaa, että ”lapset jotka eivät saaneet olla lapsia, eivät kasvaneet aikuisiksi.” (Lämsä 2009, 219 - 220.)

Lämsä (2009) tutki lasten ja nuorten syrjäytymisongelmaa käymällä läpi sosiaalihuollon asiakirjoja vuosilta 1992 - 1997. Kasvuolojen puute nousi keskeiseksi syyksi lastensuojelun avohuollon tarpeeseen. Suojaverkon olemattomuus haittasi lasten tasapainoista kehitystä. Vanhemmuuden puute toi mukanaan riskin itsenäiseen elämään kykenemättömyydestä myöhemmällä iällä.

Lämsä (2009) huomasi erilaiset hyvinvoinnin ongelmat, jotka usein liittyivät vanhempien työttömyyteen tai epävakaaseen asemaan työelämässä, joka yleensä oli kytköksissä perheen taloudellisiin vaikeuksiin. Heikko talous taas lisäsi todennäköisyyttä muihin lastensuojeluperheissä yleisiin ongelmiin. Lämsä totesi tutkimuksessa sosiaalisen integraation ongelmien ilmentyvän sosiaalisen tuen puutteina. Syrjäytymisvaarassa olleet lapset olivat selviytymisen mahdollisuuksien ja syrjäytymisen uhan välimaastossa.

6.3 Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita?

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottaman raportin mukaan kuntien pitää järjestää ennaltaehkäisevää työtä lapsiperheille. Yhteistyö palvelujen tuottajien välillä on tärkeää. Tutkimuksessa kerättiin tietoa alle yhdeksänvuotiaiden lasten vanhemmilta tarkoituksena selvittää lasten sekä heidän perheidensä tarvetta kunnan tarjoamiin palveluihin kuin myös niiden riittävyttä ja käyttöä. Erityisenä mielenkiinnon kohteena olivat lasten terveystalvelut sekä päivähoito, esiopetus ja perusopetuksen alku. Tutkimus toteutettiin Suomessa Ahvenanmaata lukuunottamatta. Tutkimukseen osallistui noin 955 vastaajaa. (Halme, Nykänen, Perälä & Salonen 2011, 73)

Tutkimustuloksista havaittiin, että huoli vanhempien omasta jaksamisesta oli yleistä. Myös huoli lapsen terveydestä, kehityksestä, tunne-elämästä ja sosiaalisista suhteista mainittiin usein. Yleisimmin perheen tilanteeseen liittyvät ongelmat olivat yhteydessä työttömyyteen, taloudellisiin vaikeuksiin sekä ristiriitoihin parisuhteessa. Sopivan kasvuympäristön ja

olosuhteiden huolen aiheiksi ilmenivät lapsen kohdistuva väkivalta sekä turvattomuus asuinympäristössä. (Halme ym. 2011, 73-74)

Kuten Halme ym. (2011, 74) ovat tulkinneet, apua haettiin yleisimmin lapsen terveyteen ja kasvatukseen liittyviin asioihin sekä vanhempien arjessa jaksamiseen. Vanhemmat kokivat tuen olevan riittämätöntä liittyen mielenterveys- ja päihdeasioihin, taloudelliseen tukeen, myönteisen palautteen antamiseen ja vertaistukiryhmiin. Apua jätettiin kokonaan hakematta, jos tukea löytyi lähipiiristä, asia koettiin perheen sisäiseksi, vanhempi koki pystyvänsä ratkaisemaan tilanteen itse tai silloin kun vanhemmalla ei ollut uskoa avun saatavuuteen. Lapsistaan huolestuneet vanhemmat olivat tyytyväisempiä avun riittävyteen. Kuitenkin parannettavaa on lapsen tunne-elämään liittyvien ongelmien selvittämisessä sekä käytökseen, psykosiaaliseen kehitykseen ja terveyden huoliin saatavilla olevassa tuessa.

Kunnilla ja valtiolla on velvollisuus järjestää palveluita tukemaan lapsiperheitä, vaikka ensisijainen vastuu lapsen tasapainoiseen kehitykseen onkin vanhemmilla. Psykososiaaliset ongelmat ovat yleisiä lapsilla ja nuorilla. Lastensuojelun asiakkuus tai muu erityistuki ei saa olla ehtona avun saamiseen vaan varhaista puuttumista tulee kehittää siten, että ongelmat havaitaan aikaisin ennen tilanteen eskaloitumista. (Halme ym. 2011, 74-75)

Halme ym. (2011, 75) viittaavat Vaarama ym. 2010 tekstiin todeten, että alle kouluikäisten lasten perheiden toimeentulo-ongelmat ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Myös alkoholin käyttö lapsiperheissä on kasvava huolenaihe. Halme ym. (2011, 76) päättävät, että yksi keskeisin vanhempien mainitsema palvelujen kehittämisalue on lievään huoleen puuttuminen tarpeeksi ajoissa ennaltaehkäisevin toimin.

6.4 Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä

Suvi Krok on tutkinut vähävaraisten yksinhuoltajaäitien kokemuksia arjesta tutkimuksessaan ”Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä” (2009). Hän haastatteli 12 naista vuosina 2002 - 2006, useimpia kahteen otteeseen. Osallistuakseen heidän tuli olla vastuussa lapsistaan ainoana aikuisena henkilönä, olla pienituloisia sekä asua lähiössä, jossa tutkimus suoritettiin. Krok tarkasteli naisten kokemuksia jakaen ne teemoihin. Äitiys, yksinhuoltajuus, köyhyys, asiakkuus ja lähiö saivat kaikki osansa tutkimustuloksissa. Teemojen pohjalta Krok pyrki luomaan ehjän kokonaiskuvan naisten arjesta. (Krok 2009.)

Krok havaitsi, että haastateltujen naisten elämässä valinnat ja toimintatavat eivät pyri kohti muutosta vaan pääpainon vie arjen rutiinien säilyttäminen. Köyhyys pakottaa elämään säästeliäästi ja yksinhuoltajuudesta johtuen äidit ovat perheensä ainoita toimijoita. Naiset löysivät merkityksen omalle hankalalle elämälleen vähävaraisuudesta, joka edesauttoi heitä

pitämään kiinni omasta hyveellisyydestään. Äitiys määrittää naisten minäkuva ja perhemuotonsa takia he ovat ainoat aikuiset vahvasti läsnä lapsilleen. Yhteiskunta asettaa tiettyjä normeja, jotka liitetään äitiyteen. Omalla tavallaan äiteinä toimimisella naiset vahvistavat käsitystä yleisistä äitinä toimimisen tavoista. Kuten Krok kirjoittaa: ”Äitiys näin ymmärrettynä muodostuu naisen yhteiskunnalliseksi identiteetiksi”. (Krok 2009.)

Luokittelu aiheuttaa stereotyyppistä ajattelua ja marginalisoi ihmisiä tiettyihin kategorioihin. Erityisesti vähemmistöryhmiin kuuluvat liitetään yhteiskunnallisessa keskustelussa liian usein tiettyihin kategorioihin, joka osaltaan jälleen vahvistaa ihmisen yksinkertaistamista ryhmiin jaettuihin massoihin. Yksinhuoltajäidit asetetaan usein vastapariksi ydinperheille ottamatta huomioon jokaisen yksilöllistä kokemusta todellisuudesta. Krok alleviivaa, etteivät hänen tutkimukseensa osallistuneet naiset vastaa käytöksellään stereotyyppistä esimerkkiä. He eivät ota uhrin roolia, eikä heidän tapansa kokea arki ole samanlaista kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa luullaan. Naiset näkevät itsensä toimijoina. He ansaitsevat hyveellisyydellään kunnioitusta, joka kuuluu jokaiselle, mutta ei ole heille itsestään selvyys pienituloisina kansalaisina. Marginaalissa olevien tulisi saada itse tehdä päätökset siitä, miten heidän arkensa toimii parhaiten, Krok päättää. (Krok 2009.)

7 Opinnäytetyön toteutus

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Teimme opinnäytetyömme osana Espoon kaupungin LOP-työryhmän ”Ennaltaehkäisevän työn kehittäminen lapsiperhepalveluissa” -projektin Matinkylän-pilottia. Opinnäytetyössämme kuvasimme tarkkaan määritellyn kohderyhmän kokemuksia Espoon kaupungin tarjoamista arkea tukevista lapsiperhepalveluista sekä tarpeista, joihin ei pystytä vastaamaan nykyisillä lapsiperhepalveluilla. Toivoimme tutkimustulosten herättävän keskustelua ja lisäävän tietoisuutta tutkittavasta aiheesta.

Opinnäytetyömme haastateltavien kohderyhmä koostui alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajavanhemmista, jotka saavat toimeentulotukea ja asuvat Espoon Matinkylän alueella. Haastateltaviin oltiin yhteydessä Matinkylä-Olarin ja Tapiolan alueiden aikuissosiaalityön kautta. Palveluilla viitattiin sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen tarjoamiin sekä yksityiseltä tai kolmannelta sektorilta kaupungin ostamiin lapsiperhepalveluihin.

Tutkimuskysymykset olivat:

Minkälaisia kokemuksia kohderyhmällä on arkea tukevista lapsiperheiden palveluista?

Miten lapsiperheiden palveluja voidaan kehittää perheen arkea paremmin tukevaksi?

7.2 Laadullinen tutkimus

Teimme opinnäytetyön laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadullisesta tutkimuksesta löytyy paljon kirjallisuutta, johon tutustuessa huomaa, että laadullisella tutkimuksella on monenlaisia merkityksiä, eikä sen yksiselitteinen määrittely käsitteenä tunnu olevan kovin helppoa, aivan kuin laadullisesta tutkimuksesta kertovissa kirjoissa ei puhuttaisi täysin samasta asiasta.

Laadullisella tutkimuksella ei ole omia tiedonkeruun metodeja, jotka voisi liittää kuuluvaksi vain nimenomaan kyseisen tutkimuksen alle (Metsämuuronen 2006, 83). Vaikka kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus metodeina vaikuttavat helposti rinnakkaisilta ja kaksijakoiselta ratkaisulta, ei totuus ole näin yksinkertainen. Toisaalta kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysiä voidaan molempia käyttää samassa tutkimuksessa vastakkainasettelun sijaan. (Alasuutari 2011, 32.)

Ensiksi ajateltuna laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä on hankala kyseenalaistaa, mutta todellisuudessa se vain nähdään erilaisena eri perinteissä. Kaikille yhteistä on se, että tutkimuksen luotettavuus on raportoinnin kannalta keskeistä. Perinteet ovat kuitenkin eri mieltä siitä, kuinka tutkimuksen luotettavuutta tulisi osoittaa. (Tuomi ym. 2009, 15)

Laadullisen tutkimuksen teoriasta puhuttaessa viitataan usein tutkimuksen viitekehykseen, eli tutkimuksen kannalta tärkeisiin käsitteisiin, joilla pyritään rajaamaan, millaiseen teorian tietoon tutkijan olisi suotava paneutua tutustumista syvemmin. Viitekehykseen luetaan kuuluvaksi myös sen tiedon, mikä tutkittavasta aiheesta on jo tiedossa. Tutkimuskokonaisuuden sisäistämiseen täytyy tutkijan kuitenkin sisäistää teoriaa myös metodeista, eettisyydestä ja luotettavuudesta. (Tuomi ym. 2009, 18.)

Opinnäytetyö valikoitui laadulliseksi tutkimukseksi sen yksilöllisen teeman takia. Kokemuksia tutkittaessa tutkimustulosten rikkauden säilyttämiseksi on tunnettava toimintaympäristö ja ilmiö sekä ymmärrettävä niiden merkityssuhteita. Tutkimustiedon laaja-alainen kerääminen ei olisi vastannut kattavasti tarkkoihin tutkimuskysymyksiimme, joten alusta asti laadullisen tutkimukseen päätyminen tuntui ainoalta oikealta vaihtoehdolta niin tutkijoiden kuin tutkittavienkin edun kannalta.

7.2.1 Tiedonkeruun menetelmä

Valitsimme opinnäytetyön aineistonkeruun menetelmäksi haastattelun. Haastattelimme neljää

kohderyhmään kuuluvaa aikuissosiaalityön asiakasta. Tähtäsimme tutkimushaastattelussa systemaattiseen tiedonhankintaan (Hirsjärvi & Hurme 2001). Haastattelu on yksi yleisimmistä tiedonhankinnanmenetelmistä. Tavallaan haastattelut ovat kuin spontaani keskustelu ihmisten välillä. Toisaalta haastattelut eroavat jokapäiväisestä juttelusta instituutionaalisuudellaan. Haastattelulla on selvä tarkoitus. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22-23.)

Opinnäytetyötämme varten teimme yksilöhaastatteluja kasvokkain. Haastattelulla metodina on suurempi mahdollisuus motivoida kohderyhmän osallistumista (Hirsjärvi & Hurme 2004, 36). Haastattelun sujuvuuden kannalta on tärkeää, että haastatteli noudattaa arkikeskusteluistakin tuttuja tapoja kuten puheenvuoroja, rohkaisua vastaamaan ja varmistusta siitä, että keskustelun luonteesta ja tarkoituksesta säilytetään. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22.)

Käytimme aineiston keruussa puolistrukturoitua haastattelua. Puolistrukturoitu haastattelu sijoittuu teemahaastattelun ja strukturoidun haastattelun välimaastoon. Toisin kuin strukturoidussa haastattelussa, jossa kysymykset ovat yleensä lomakkeen muodossa, puolistrukturoidussa haastattelussa sovelletaan osittain avoimia kysymyksiä kuten teemahaastattelussa. Kaikille haastateltaville esitetään samat kysymykset, mutta kysymysten järjestystä ja muotoa voidaan muuttaa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tavoitteenamme oli kerätä tietoa tarkoin määritellyistä aiheista, joten haastateltavien vastauksille ei ollut tarpeellista jättää suurta liikkumavaraa. Halusimme kuitenkin haastatteluun myös muutamia avoimia kysymyksiä, jotta tutkimuksen tulokset olisivat monipuolisempia. Näin puolistrukturoidun haastattelun valinta tiedonkeruumenetelmäksi oli perusteltua.

7.2.2 Laadullinen analyysi ja teemoittelu

Litteroidessamme haastattelututkimuksen aineistoamme, huomasimme haastateltavien puhuvan enemmän elämäntilanteidensa syistä ja seurauksista kuin vastaavan varsinaisesti suoraan tutkimuskysymyksiimme. Haastattelut tuottivat paljon kerronnallista tietoa. Eri haastatteluiden yhdistäminen ja yritys luokitella niitä yksiin termeihin tuntui hukkaavan aineiston erilaisuudet, omat rikkautensa ja hävittävän yksittäisten tarinoiden ”punaisen langan”. Esitämme siksi tarinat omina yksilöllisinä kokonaisuuksinaan ja lopuksi yhteenvetona teemoitellen.

Aineistonkeruun ja sen ensimmäisen käsittelyn (litteroinnin) jälkeen aineistosta on ensiksi karsittava kaikki tutkimuskysymyksen/-kysymysten kannalta epäoleellinen pois. Teemoittelua suositellaan käytettäväksi käytännöllisten ongelmien ratkaisussa, eli kun haetaan tarkkaa tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 2008, 178). Laadullisessa tutkimuksessa

tutkimuskysymykset eli tutkittava asia, josta halutaan tietoa, on etukäteen hyvin tarkkaan määritetty.

Aineistoa lukiessamme huomasimme tutkimuskysymyksemme huomioiden teemoiksi hahmottuvan neljä kokonaisuutta, jotka vastasivat puolistrukturoidun haastattelumme haastattelukysymyksiä. Ensimmäinen neljästä teemastamme on, mitä haasteita haastateltava on kokenut perheensä arjessa. Toiseksi teemaksi muodostui, mitä Espoon kaupungin lapsiperhepalveluja haastateltavat ovat käyttäneet. Kolmanneksi muodostui se, minkälaisia kokemuksia haastatelluilla oli käyttämistään Espoon kaupungin lapsiperhepalveluista. Neljäntenä teemana käsittelemme, miten haastateltavat toivoisivat käyttämiensä palvelujen kehittyvän ja toivoisivatko he Espoon kaupungin tarjoavan jotakin palveluja, jota se ei vielä tarjoa.

Teemoittelun edetessä huomasimme tutkimustulosten rakentuvan enemmän palvelukokemusten ympärille kuin sen, mitä palveluja haastateltavat olivat käyttäneet. Jos tämä teema olisi ollut omana teemanaan tutkimustuloksissa, olisi siitä tullut lyhyt ja hyvin listamainen. Päätimme yhdistää kaksi teemaa, tai tarkemmin ilmaistuna, sisällyttää yhden teeman toisen sisään. Haastateltavien käyttämät palvelut nousevat kuitenkin esiin palvelukokemuksista puhuttaessa, joten sisällyitimme teeman kaksi, eli mitä Espoon kaupungin lapsiperhepalveluja haastateltavat ovat käyttäneet, teeman kolme, eli minkälaisia kokemuksia haastatelluilla oli käyttämistään Espoon kaupungin lapsiperhepalveluista, sisälle.

Kvalitatiivisen aineiston analysointi saattaa usein jäädä sitaattikokoelmaksi, jotka ovat sinällään mielenkiintoisia, mutta onnistunut teemoittelu vaatii lainauksien tueksi teorian. Sitaatit voivat toimia tutkijan tulkinnan perusteluina tai aineiston kuvaajina. Teemoittelun sudenkuoppa onkin runsas sitaattien käyttö, joka kyllä kuvaa aineistoa laajasti, mutta saattaa olla tutkimuksen aiheeseen perehtymättömälle raskasta luettavaa. Kompromissin löytäminen sitaattien, teorian ja tulkinnan kesken vaihtelevatkin tutkimuskohtaisesti. Oman polun löytäminen vaatiikin tutkimuskokemusta, mutta myös kokeilua yksittäisen tutkimuksen analysoinnin kanssa. Voidaan todeta, että kirjoittaja kasvaakin tutkijana aina uuden tutkimuksen analyysia kirjoittaessaan. (Eskola ym. 2008, 174-181.)

8 Tulokset

8.1 Hyvä tukiverkosto arjen apuna

Kysyttäessä arjen haasteista haastateltava kokee arjen olevan normaalia ja ettei siinä ole paljon haasteita. Haastateltava kuitenkin kaipaa vaihtelua, ettei kaikki tuntuisi niin rutiininomaiselta. Hänen lapsensa ei ole sairastanut, joten hänen ei ole tarvinnut valvoa öitä

sen takia. Haastateltavalla on hyvä tukiverkosto; vanhemmat asuvat erittäin lähellä ja heiltä hän saa aina hoitoapua, joten hänellä on myös omaa vapaa-aikaa. Tämän lisäksi lapsi on toisella vanhemmallaan joka toinen viikonloppu.

Haastateltava kertoo käyttäneensä lapsiperhepalveluista neuvolaa, perheneuvolaa, lastenvalvojaa ja terveyskeskuksen palveluita sekä toimeentulotuen takia aikuissosiaalityön palveluita. Neuvolan palvelut hän koki keskinkertaisiksi, koska vaihtuvuus neuvolan työntekijöissä on ollut suurta, mikä ei ole ollut toivottavaa. Haastateltava on joutunut joka neuvolakäynnillä asioimaan uuden terveydenhoitajan kanssa. Tyytyväinen hän on ollut erityisesti neuvolan läheisyyteen. Perheneuvolan palvelut hän koki keskinkertaiseksi myös samoista syistä. Lastenvalvojaan haastateltava oli erityisen tyytyväinen. Hän koki lastenvalvojan palvelut erittäin hyödyllisiksi ja heidän arkeaan parhaiten tukevaksi. Lisäksi lastenvalvoja on pysynyt samana koko asiakassuhteen ajan, mikä sai kiitosta. Hän oli tyytyväinen myös aikuissosiaalityöhön, mutta ei osannut perustella arviointiaan sitä tarkemmin kysyttäessä. Yksinhuoltaja kummastelee vaikeutta saada lääkäriaikaa terveyskeskukseen. Hänellä on tunne, että päivän ajat ovat täynnä heti aamusta, vaikka ajanvaraukseen soittaisi heti sen auettua. Hänestä paluu entiseen omalääkärikäytäntöön olisi paljon parempi kuin nykyinen omalääkäripiiri. Hänen mielestä on valitettavaa puhua aina uudelle lääkärille ja toistaa samoja asioita. Hankalaa on myös matkustaminen laboratorioon huomattavan bussimatkan päähän lapsen kanssa. Aiemmin myös lähiterveyskeskuksella oli oma laboratorio.

”Mun mielestä toi on sopivan matkan päässä toi neuvola, mut meil ei oo ikinä ollu samaa neuvolatätiä. Se on tuntunu tosi ikävältä. Asiat niinku hoidetaan hyvin, mut ois ollu kiva se sama hoitaja.”

”Tuntuu, et ku kaheksalt soitat, niin ne soittaa sulle takasin kymment yli kaheksan ja sanoo, et päivän kaikki ajat on annettu, ni se on vähän kummallista.”

Haastateltava oli tietoinen kaikista listatuista Espoon lapsiperhepalveluista, mutta ei muistanut, mistä oli saanut tiedon niistä. Häntä ei ole ohjattu hänen käyttämiinsä palveluihin, vaan hän on hakeutunut niihin omatoimisesti. Haastateltava toivoo lapsiperhepalveluihin pysyvyyttä. Muuten hän ei lisäisi, eikä poistaisi mitään. Hän kiittelee esimerkiksi monesti käytössä olevia sähköisiä palveluita, mikä mahdollistaa se, ettei aina tarvitse lähteä asioimaan paikan päälle. Hänen mielestään hyvä tuki olisi luonteeltaan kannustavaa.

”No, en mä tiiä, kyl mä oon ollu ihan tyytyväinen, et en mä oo tarvinnu mitään

lisää niistä.”

”On kiva, ku pystyy suurimman osan netissä tekemään, ettei aina tarvi mennä niihin paikan päälle. Niis tuntuu aina olevan sitä jonoo nimittäin niin paljon.”

8.2 Aktiivinen mielenterveyskuntoutuja

Haastateltavalla on ollut eriasteista masennusta jo 20 vuoden ajan. Hän kertoo syrjäytymisen vaaran olevan suuri omalla kohdallaan. Arkipäiväiset toimet tuntuvat haastavilta ja vaativat kovia ponnisteluja, ja usein ne jäävätkin toteuttamatta. Hän kertoo saaneensa tähän tukea, mutta kokee sen johtuvan siitä, että hän on myös osannut vaatia sitä. Hän kertookin, ettei paljon puhuttua turvaverkkoa oikeasti ole niille ihmisille, jotka eivät syystä tai toisesta itse pyydä tai vaadi apua.

”Syrjäytymisen vaara on kyllä suuri. Ei sen tarvi olla niin pitkä matka. Oli se sit mihin tahansa. Harrastukseen tai joku asia pitää hoitaa, niin se helposti jää tekemättä.”

”Oon saanu apua, kun oon osannu pyytää sitä. Täytyy kiittää kyllä Espoon kaupunkia siitä puolesta. En tiedä, voi olla joitain ihmisiä, jotka sitä apua ei saa ainakaan, --- Ainakin mitä tunnen joitakin ihmisiä niin on hirveen vaikeeta pyytää apua. En usko, et on tämmöstä turvaverkkoa.”

Hän kokee voimansa riittämättömiksi lastenhoidossa. Lastensuojelun perhetyö järjestääkin hänelle lastenhoitoapua kahdesti viikossa kolmeksi tunniksi kerrallaan. Toinen kerta häneltä kuluu terapiassa käymiseen, toisen kerran hän kertoo kuluttavansa muuttolaatikoidensa purkamiseen. Hänen ystävänsä muuttivat hänen tavaransa hänen ollessa muuton aikana juuri synnytyslaitoksella. Hänelle ystävät ovat tärkeä voimavara. Hän uskoisi saavansa heiltä myös henkistä tukea, jos vain muistaisi pyytää. Usein hän kuitenkin jää kotiin sen sijaan, että hakeutuisi ystävien seuraan. Hän kertoo kokevansa entisen kotipaikkakuntansa Helsingin kodikseen juuri ystäväpiirinsä vuoksi, vaikka onkin jo alkanut viihtyä Espoossa aikaista paremmin. Matinkylään hän jäi asumaan vain, koska lapsen toinen vanhempi asuu siellä. Heillä on lapsen yhteishuoltajuus ja toinen vanhempi hoitaakin lasta viisi kertaa viikossa parin-kolmen tunnin ajan kerrallaan. Tämän ajan haastateltava kertoo käyttävänsä kaupassa käymiseen ja ruoan laittamiseen.

”No saisin varmaan [henkistä tukea], jos mä muistasin pyytää, mut sitä vaan jämähtää tonne kotiin. Ku ei mul tääl Matinkylässä oo ketään. Suurin osa asuu Helsingissä ja ympäri Suomea.”

”Meil on yhteishuoltajuus. Asuu ihan kivenheiton päässä musta. Jäin asumaan Matinkylään ainoastaan sen takia. Huoltajuussopimus tehtiin ja siin on nyt, et viis kertaa viikossa pari kolme tuntia kerrallaan, niin tää lapsi on hänellä.”

Hän peräänkuuluttaa palveluiden laatua ja työntekijöiden ammatillista otetta työn tekemiseen. Hän painottaa moniammatillisuuden tärkeyttä varsinkin mielenterveys- ja päihdepalveluissa. Lisäksi hän kuvailee ”luukuttamisilmiön” ongelmia ja sitä kuinka ne korostuvat varsinkin niillä ihmisillä, jotka tarvitsisivat tukea kaikkein eniten.

”Joo ja mä tunnen mä tunnen kyl siis ihmisiä paljon, joilla on sekä mielenterveysongelmia, että alkoholiongelmaa, nii siellä jäädään kyllä niinkun niiden kahen luukun väliin. Et tota se mielenterveysongelma ei voi hellittää ennen ku se alkoholiongelma on hoidettu ja sit niinku päinvastoin, et ne pitäis yhdistää ne kaks jotenki, siis joku järki siihen pitäis saada. Ku oikeesti on alkoholisteja, jotka on ihan tyytyväisiä siihen, et ne juo. Et vaan ku sielt pitäis löytää ne ihmiset, jotka juo sen takia, et ne ei saa muuta apua. Yhdenki kaverin tiiän, joka masentui niin, et joutui ottaa rokkasurypyn, niin et pysty hakemaan kriisapua itselleen. Ja sit hänelle aina sanottiin, et tulla selvinpäin sinne uudestaan. Eikä hän sit koskaan uskaltanu mennä. Hän jäi täysin vaille tukea sitte. Dokaa edelleen.”

”Ja sit jos se menee siihen, et pomotellaan niinku puolelta toiselle niin siinä moni luovuttaa aika nopeesti. Siithän on mediassaki puhuttu siitä, että toisaalta se pompottelu osuu just niihin yleensä joilla on kaikista vaikeinta hakea sitä apua. Niin tää luukuttamisilmiö.”

Neuvolan palvelut haastateltava luokittelee keskinkertaisiksi. Hän toivoisi ammattilaisilta selkeää ohjeistusta. Perheneuvolan työntekijöiltä hän olisi kaivannut tukea kokemaansa arjen haasteeseen; kommunikointiongelmien lapsen toisen vanhemman kanssa. Lastenvalvojalla tehtyihin sopimuksiin ja käytyihin neuvotteluihin hän kuitenkin on ollut tyytyväinen.

”Ei siellä [neuvolassa] oikein voi sillee varsinaisesti muuttaa tai parantaa mitään... voiko elämäkokemusta lisätä? Terkkareille. Varmaan semmonen moniammatillisuus jos siitä sit saatais vaik ihan varsinaisia terapeutteja. Kaipaisin enemmän ja semmosta niinku jämäkämpää otetta niihin asioihin, --- Ja sit tota no lääkärillä ja terveydenhoitajalla on vähä eri informaatioo, et vähän eri mielipidettä, kaipaisi semmosta jämäkkyyttä.”

”Perheneuvolan palvelut on ollut huonoja. Aika paljon puutteita tossa. Se on kyllä surkeeta. Turhaa. Kaipaa parempaa ammatillisuutta. --- Yritettiin selvittää siellä välejä, et onnistuis tää yhteishuoltajuus. Sovussa. Mä oon niin monta terapeuttia nähny elämäni aikana, et mä sanon, et tosta ei ollu kyllä yhtään mihinkään. Hyvin turhauttavaa. Me ollaan käyty siellä niinku semmoses pariterapiassa. --- Mut lastenvalvojalla ollaan käyty ja kaikki sopimukset on varmaan tehty”

Hän kertoo itse tehneensä lastensuojeluilmoituksen tilanteestaan jo raskaana ollessaan, koska halusi ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä ja masennuksen syvenemistä.

”Kesällä, ku masennuin, niin halusin just sitä turvaverkkoa, ni tuoda ympärille valmiiksi. Siltä varalta, että tulee tämmönen, mitä masennus nyt on. Ja vähän semmosta tuliki siinä ja se oli sit tosiaan helposti saatavilla. Osasin ennakoida. --- Ennaltaehkäisy on parempaa ku se hoito taas. Ja halvempaa. Lastensuojelussa kyllä kaikki on ollu tosi asiallisia, että se lastensuojelu sana niin se on pelottava ja niin mä en tiiä miten sais ihmiset ymmärtämään et se ei ole pelkästään et viedään lapsi äidiltään. On ollu positiivinen kokemus.”

Hän sanoo, ettei ole ollut tyytyväinen aikuissosiaalityön palveluihin. Suurin haaste hänen mukaansa sosiaalitoimistossa asioimisessa on sosiaalityöntekijöiden nuiva suhtautuminen asiakkaisiin. Hän kertoo ymmärtävänsä, kuinka osa asiakaskunnasta on varmasti monen mielestä toivottomia tapauksia, mutta toivoisi työntekijöiltä tarkempaa silmää niiden asiakkaiden huomaamiseen, jotka oikeasti ovat asioimassa sosiaalitoimistossa, koska se on heidän pärjäämisensä kannalta ehdotonta. Hän kertoo esimerkiksi joskus masennuksensa vain syventyvän sosiaalitoimistossa vierailun jälkeen ja että on nykyisin esimerkiksi niin ahdistunut siellä asioimisesta, että pyrkii hoitamaan kaiken yhteydenpidon postitse ja luetuttavan päätöksetkin talousneuvojallaan.

”Alust asti se vastaanotto... Sen mä ymmärrän kyllä, että heidän asiakaskuntansa on mitä on, mutta kyl se on niin, niinku alaspäin katotaan siellä ihmistä, että törkeetä suorastaan ja siis ajattelematonta. --- Sinne mä en todellakaan mielelläni mee just sen takia, et miten siellä asennoidutaan. Mul on erittäin korkea kynnys. --- Se nimeomaan niinku se asenne, mikä siel on sit mättää. Mä oon saanu oikein hyviä päätöksiä, siis mun täytyy olla tyytyväinen.”

Kotiin tehtävän lastensuojelun perhetyön hän on arvioinut hyväksi.

”Oli niinku oikein lämmin ja ystävällinen ja helposti lähestyttävä ihminen. Tiedän, että häneltä voin kysyä neuvoa. Ja hoitajii mul on kaks eri hoitajaa ollu ja molempien kanssa oon tullu toimeen.”

Hän kertoo olleensa tyytyväinen psykiatrisen poliklinikan yksilökohtaiseen palveluun, mutta kertoo vapaiden vastaanottoaikojen olevan riittämättömiä. Haastateltava painottaa kriisiavun puutetta. Myös terveysasemien ajanvarauksen tulisi olla hänen mielestään nopeampaa ja aikoja pitäisi olla enemmän. Palvelun niukkuuden lisäksi arvostelua saa myös palvelun laatu ja lääkärin kielitaito.

”Et ainoo, mikä siellä on ni sit, ku sinne tarvii sen ajan, niin sit se saattaa mennä vähän liian pitkälle. Aikoja ei ole. Et pitäs olla enemmän just silleen et ku se on näitä hätätapauksia varten. Mä en ole jääny niin heitteille, mut joku toinen saattaa jäädä. Et se apu oikeesti ei tuu ajoissa jos sul on hätä nyt ja sit sä saat ajan jonnekin parin viikon päähän.”

Kun häneltä kysytään, minkälaisia palvelumuotoja hän haluaisi kaupungin jatkossa tarjoavan, nostaa hän esiin etsivän asiakastyön sekä painottaa kadoksissa olevaa yhteisöllisyyttä. Lisäksi hän antaa vinkiksi tulevien palvelujen kehittäjille asiakkaan henkilökohtaisen kutsun tai pyynnön.

”Mä toivon, että siitä tulis sitten vähän ulkopuolelta vähän potkua persuuksille. Mä luulen, et mun on ainaki tosi vaikee lähteä liikkeellä, vaik mä oon miettiny, et jotain niinku toimintaa. Pitäis tulla niihin sit vaik joku kutsu, just tää niinku tää et henkilökohtanen kutsu on niinku tosi hyvä”

”Ja niin mä oon kuullu, ku siis nuorten parissa tehään sitä salapoliisityötä, niin sitäkin vois tehdä noin niinku vähän vanhemmankin porukan kanssa. Eliikkä periaatteessa, ku siinä etsivässä nuorisotyössä jalkadutaan nuorten pariin ja sinne, missä nuoret hengailee, niin et aikuisille sit sama.”

”Siis semmosia hengailupaikkoja ois kyllä ihan hyvä olla oikeesti. Sais tulla kuka haluu ja sais olla oma ittensä ja osallistuu sen verran ku osallistuu. --- Sen pitäis olla semmonen just, et sinne vois mennä kuka tahansa. Ei kenellekään ryhmälle erityisesti. Suomest puuttuu täl hetkellä yhteisöllisyys. - -- et sinne ei tarvis mitenkään erityisesti lähteä, vaan voi pistäytyy vaikka kauppareissulla. Lukasis lehden ja juttelis vaikka mummon kanssa. Ja sitte, ku se ois avoin kaikille, nii nää sukupolvien erotki vähän häviäis. Vois kouluikäiset tulla tekeen läksyt ja joku naapurin pappi auttaa siinä.”

8.3 Itsenäinen selviytyjä

Haastateltava kokee talouden perheen arjen suurimmaksi haasteeksi. Lisäksi hän nimeää haastavaksi oman jaksamisensa arjen pyörittämisessä. Hänellä ei ole suurta tukiverkostoa, johon turvautua tarvittaessa. Lapsi on käynyt kuitenkin toisella vanhemmallaan epäsäännöllisen säännöllisesti. Heillä oli tapaamisista vain suullinen sopimus, jota toinen osapuoli ei yleensä noudattanut. Sittemmin yksinhuoltaja lopetti lapsen viikonloppuvierailut toisen vanhemman luona. Hän on hakenut tukiperhettä, vaikka hänen perusasenteensa on selvitä omin voimin.

”Et tavallaan meil on ongelmii, mut kaikki perusasiat on niin sanotusti kunnossa.”

Haastateltava on käyttänyt Espoon lapsiperhepalveluista päivähoitoa, neuvolaa ja terveyskeskuksen palveluita sekä asukaspuistoja, mutta ei siellä järjestettyä toimintaa. Hän on saanut määräaikaisen lastenhoitajan kaupungin perhetyön kautta ja on lastensuojelun asiakas tukiperhehakemuksen vuoksi. Lastenvalvojaa hän on käyttänyt selvittääkseen, voiko viedä toisen vanhemman tapaamisoikeusasian käräjäoikeuteen. Hän on hakenut ruokalappuja seurakunnalta. Mannerheimin Lastensuojeluliitosta hänellä käy iltahoitaja. Päivähoitoa koskien hän kokee, että on saanut apua kun on kysynyt ja arvioi toiminnan hyväksi, kuten myös neuvolan palvelut. Terveyskeskuksen palveluita haastateltava ei lähde avaamaan.

”Eihän kaupunkikaan mihinkään mahottomiin, mullahan vois olla mahottomia vaatimuksia, toiveita ja näin pois päin. Eli ei nekään mihinkään mahottomuuksiin pysty.”

Haastateltava on itse hakenut ja pyytänyt apua aikuissosiaalityöstä ja lastensuojelusta saadakseen lastenhoitajan ja tietoa mahdollisuuksistaan saada tukiperhe. Hän on kokenut tuen olleen saatavilla ja helposti haettavissa. Kuitenkin hänen kokemuksensa aikuissosiaalityön vastaanotosta ovat negatiivisia. Hän koki työntekijöiden tekevän toimeentulotuen hakemisesta alentavaa. Haastateltava mainitsee myös tiliotteidensa tarkastuksen olevan nöyryyttävää. Hän toivoo, että toimeentulotuki määräytyisi netto- eikä bruttotulojen mukaan. Tästä huolimatta hän kertoo saaneensa apua kohtuullisen hyvin ja arvioi aikuissosiaalityön palvelut keskinkertaisiksi.

”Mä menin sinne, ja se vastaanotto oli erittäin nuiva. Ja mä sanoin, et en mä tänne oikeesti huvikseni tuu, et älä viitti käyttäytyä noin ylimielisesti. Et en mä tänne tulis, jos ei ois tarvetta. Mut kyl se on aika karuu, et ei itte haluis

olla täs tilanteessa. Ja nythän mä oon.”

Haastateltava on tyytyväinen nykyisten palveluiden laajuuteen, eikä lähtisi väkisin keksimään uusia tukimuotoja. Sen sijaan hän keskittyisi nykyisten palveluiden toimivuuteen ja helpottaisi niihin pääsyä sekä niiden löytämistä. Hänestä palveluiden tuki on ollut riittävää, mutta toisinaan epätasa-arvoista aikuissosiaalityön puolella. Haastateltavan mielestä ei ole esimerkiksi oikeudenmukaista, että liitteen myöhemmin toimittaminen tiputtaa hakemuksen uudelleen käsittelyjonon päähän. Hän on lisäksi kokenut, että työntekijät kohtelevat asiakkaitaan naamakertoimen mukaan.

” Onpa meijänkin kohalla tehty [poikkeuksia] ja sanon et kyl varmaan riippuu ihan kans työntekijästäkin.. Et kai se on miten on ja miten synkkaa.”

”Vaatiihan ne aina vähän soittelua ja netistä ettimistä. Kai tässä on nyt löytänyt kaiken, mitä on tarvinnut. Mut onhan se nyt vähän semmosta, et soita sinne ja soita tonne. Ehkä ei oo sit soittanut heti oikeeseen paikkaan. Mut et ainakin toi sosiaalitoimi, vie paperia, vie tuota, sulta puuttuu tätä...”

8.4 Kiitollinen maahanmuuttaja

Haastateltava on käyttänyt Espoon lapsiperhepalveluista päivähoitoa, maahanmuuttaja-palveluita, aikuissosiaalityötä. Lisäksi hän on lastensuojelun asiakas. Hän kertoo tapauksesta, jossa hänen lapsensa loukkasi poskensa pukiessaan. Kun lapsi vitsailee tapauksesta vieraskieliselle hoitajalle päiväkodissa, ymmärtää tämä tapahtuman niin, että lasta olisi lyönyt hänen vanhempansa. Tilannetta selviteltiin päiväkodissa ja väärinkäsitys ymmärrettiin, mutta lastensuojelu halusi kuitenkin tavata perhettä. Tämän tapauksen vuoksi hän ei ole enää halunnut ottaa kontaktia tapahtumien kulkuun vaikuttaneeseen lastenhoitajaan päiväkodissa. Muuten hän on ollut tyytyväinen päivähoitoon.

”Hän on sanonut päiväkodissa et vanhempi on niinku semmonen pam, ja ei ollut niinku mustelmia tai muita todistuksia ja mä olen sanonut hoitajalle et kysykää musta, ja lapsi sanoo et mä oon huijannut ja anteeks anteeks. Mutt onneks siellä on viisaita ihmisiä siel lastensuojelu ja he ymmärtää näitä”

Hän kertoo, että jännitti lastensuojelun tapaamista aluksi, vaikkei heidän perheellä ollutkaan mitään salattavaa. Hän kertoo tapaamisen lopulta sujuneen hyvin ja hänen saaneen sen tuloksena jopa saaneensa kotiin tehtävää perhetyötä, jossa hän sai tukea rajaustilanteissa ja säännöissä pysymiseen. Myös esikoulun jälkeisen iltapäiväkerhon hän kokee positiiviseksi, koska se tukee hänen arkeaan työhaussa.

”Ensin mä olen käynyt sinne, mihin oli ilmoitettu lapsen kansa ja siel oli se lastenhoitaja, oli viis kertaa keskustelu. Ja sit, kun ne oli tehnyt sen päätös, et kaikki on ok, ne kysy minulta haluanko osallistua, mun ei ollut pakko, mut mä otin apun. Ja nyt mulle on määrätty sellainen kasvatusapuohjelma. Sain kaupungilta hyvät neuvot, kasvatusneuvot mitä sain. Kaikki ok.”

”Oli just hyvä [lastensuojelun tapaaminen], ei ollut mitään ylimääräistä, mitä pelkäsin oli, et mun on pakko todistaa et oon normaali, mut ei, ammatillinen ja rauhallinen”

Hän kertoo aikoinaan maahanmuuttajapalveluiden työntekijän rohkaisseensa häntä tavoittelemaan parempaa koulutusta, työtä ja toimeentuloa.

”Kun mä tulin Suomeen, mulla oli oli vaan yks ajatus, että päästä töihin. Ja siellä [maahanmuuttajapalveluissa] virkailija sanoi, että stop, sulla on vaihtoehto aloittaa koulutuksesta, kun sulla ei ole tarpeeksi hyvä suomenkieli. Sinusta voi joku ammatillinen ihminen vielä tulla, ei vain siivooja. Mä sain suunnitelman ja nyt on ihan toisella tavalla.”

Hänen mielestään aikuissosiaalityön palvelu on ollut hyvää ja toimeentulotuki riittävää.

”Hän [sosiaalityöntekijä] on kuunnellut paljon ja kaikessa mikä on tärkeää. Mä ymmärrän et jotain syitä voi olla, mut et ne on asiakassyyt, lain ja sääntöjen mukaan kaikki ok, vain asiakas itse voi sekoittaa kaiken. Kaikki mitä kuuluu lapselle; asunto, raha, ruoka. Sen saa lapselle”

Hän on ollut tyytyväinen myös neuvolapalveluiden laaja-alaisuuteen. Hän kertoo terveyskeskuksien palvelun huonoksi puoleksi lääkäriaikojen vähäisyyden, mutta positiiviseksi asiaksi palvelujen läheisyyden.

”Neurolassa mun lapsi on tutkittu ihan sataprosenttisesti hyvin. Olen ollut tyytyväinen palveluun.”

8.5 Yksilökohtaisista kokemuksista kohti kehittyviä palveluja

8.5.1 Arjen haasteet ja niistä selviytyminen

Haastateltavilla on erilaisia haasteita arjessaan ja niiden vaikutus arjessa jaksamiseen on

yksilö- ja ajanjaksokohtaista. Kaikki haastateltavat kokivat perheen toisen, muualla asuvan, vanhemman puuttumisen isoksi haasteeksi. Lisäksi jokaisella sosiaalinen kanssakäyminen toisen vanhemman kanssa oli enemmän tai vähemmän hankalaa. Ainoastaan yhden haastateltavan (H3) perheen toinen aikuinen oli lapsen kasvettua lopettanut yhteydenpidon lapseen ja tämän kanssa asuvaan vanhempaan. Kyseinen haastateltu on hakenut tukiperhettä, jotta hänen lapsensa saa molemman sukupuolen mukaisen aikuisen mallin. Muiden haastateltavien lapset tapasivat toista vanhempaansa useamman kerran viikossa, viikoittain ja noin kerran kuukaudessa.

Kaksi haastateltavista (H2 ja H4) kertoivat, että läheisten tuki (lähellä tai kaukana, pyydettyä tai saatuna) auttaa yksinhuoltajana elämistä. Kaksi haastateltavista (H2 ja H1) olisivat toivoneet vaihtelua arjen rutiininomaisuuteen, yksi (H4) taas kertoi rutiinien juuri tukevan arjessa jaksamista. Jokainen haastateltava kertoi myös omasta ajasta ja harrastuksista kiinni pitämisen tukevan yksinhuoltaja-arjessa jaksamista.

Kaikkien haastateltavien lapset ovat olleet perusterveitä ja heidän arvionsa mukaan helppoja lapsia. Kolme haastateltavista (H1, H2 ja H3) on itse terveitä. Yksi haastateltava (H4) on kärsinyt pitkään masennuksesta. Hän kertoo oman syrjäytymisriskinsä olevan perheen suurin haaste. Hän pelkää sairautensa vaikuttavan hänen kykyynsä hoitaa lastaan. Arjessa pärjäämiseen H4 saa tukea läheisiltä ja viranomaisilta.

”Syrjäytymisen vaara on kyllä suuri. Ei sen tarvi olla niin pitkä matka. Oli se sit mihin tahansa. Harrastukseen tai joku asia pitää hoitaa niin se helposti jää tekemättä”

Yksi haastateltavista (H1) kokee huonon taloudellisen tilanteen haastavaksi.

8.5.2 Käyttäjäkokemuksia Espoon lapsiperhepalveluista

Neuvolan palvelut koki erinomaisiksi vain yksi (H4), muut haastateltavat arvioivat palvelut keskinkertaisiksi. Negatiivisiksi puoliksi neuvolassa haastateltavat nimesivät työntekijöiden vaihtuvuuden. Neuvolan läheisyydestä kaksi haastateltavista (H3 ja H1) olivat kiitollisia. Perheneuvolan palvelut saivat myös keskinkertaisen arvosanan samoista syistä. Lisäksi perheneuvolan terapia- ja parisuhdepalvelut saavat negatiivista palautetta. Perheneuvolan työntekijöiltä yksi haastateltavista (H4) toivoisi oikeisiin ongelmiin tarttumista, selkeyttä ohjeistukseen ja ammatillista työotetta. Terveyskeskuksen palvelut saivat negatiivista arvostelua pitkien jonojen, lääkärinaikojen vähäisyyden ja terveyskeskuksen henkilöstön ulkomaalaisuuden ja huonon kielitaidon takia. Myös laboratorion kaukainen sijainti on yhden haastateltavan (H4) mielestä ikävää. Lastenvalvojan palveluihin kaikki haastateltavat ovat

olleet tyytyväisiä. Yksi haastateltavista (H2) nimesi lastenvalvojan palvelut jopa parhaiten arkeaan tukeviksi.

”Mun mielestä toi on sopivan matkan päässä toi neuvola, mut meil ei oo ikinä ollu samaa neuvolatätiä. Se on tuntunu tosi ikävältä. Asiat niinku hoidetaan hyvin, mut ois ollu kiva se sama hoitaja”

Aikuissosiaalityön tuki oli kaikkien mielestä riittävää ja helposti haettavaa. Toisaalta jokainen haastateltava pohti, olisivatko tuen piirissä, jos eivät olisi itse osanneet hakea apua. Yhden haastateltavan (H1) mielestä toimeentulotuki ei ole ollut riittävää, hänen mielestään sen tulisi määräytyä netto-, ei bruttotulojen mukaan. Yksi haastateltava (H4) taas mainitsi sen riittävän oikein hyvin perheen perustarpeisiin. Palvelukokemukset aikuissosiaalityöntekijän luona olivat hyvin samanlaisia kolmella (H1, H3 ja H4) haastateltavista. Jokainen kertoi vastaanoton sosiaalitoimistossa olevan nöyryyttävää, nuivaa ja alentavaa. He kertoivat kyllä ymmärtävänsä sosiaalityöntekijöiden työn rankan luonteen ja ”perinteisiin” asiakkaisiin kyllästymisen, mutta olisivat toivoneet avoimempaa ja ystävällisempää vastaanottoa. Sähköiset palvelut saavat kiitosta, koska ne mahdollistavat sen, ettei aina tarvitse lähteä asioimaan paikan päälle.

”Mä menin sinne, ja se vastaanotto oli erittäin nuiva. Ja mä sanoin, et en mä tänne oikeesti huvikseni tuu, et älä viitti käyttäytyä noin ylimielisesti. Et en mä tänne tulis, jos ei ois tarvetta. Mut kyl se on aika karuu, et ei itte haluis olla täs tilanteessa. Ja nythän mä oon.”

Yksi haastateltavista (H4) on käyttänyt maahanmuuttajapalveluita. Hän kertoo aikoinaan maahanmuuttovirkailijan asenteen ja kannustamisen muuttaneen hänen elämänsä positiivisempaan suuntaan.

Kolme haastateltavista (H1, H3 ja H4) kertoivat olleen tekemisissä lastensuojelun kanssa. Jokainen heistä kertoi tehneensä sen vapaaehtoisesti, jotta pääsisivät jonkin palvelun piiriin. Yksi haastatelluista (H4) kertoi aluksi jännittäneensä lastensuojeluntyöntekijän tapaamista, mutta totesi kaiken menneen kuitenkin hyvin ja työntekijän olleen todella ammatillinen. Yksi haastatelluista (H4) saa lastensuojelun perhetyöltä lastenhoitoapua ja kertoo olleensa todella tyytyväinen kyseisiin hoitajiin.

”Lastensuojelussa kyllä kaikki on ollu tosi asiallisia, että se lastensuojelu sana niin se on pelottava --- mä en tiä miten sais ihmiset ymmärtämään et se ei ole pelkästään et viedään lapsi äidiltään.”

Kolmen haastateltavan (H1, H3 ja H4) lapset käyvät päiväkodissa. Päiväkotiin oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä. Yksi haastateltavista (H4) kertoi kuitenkin yhden ulkomaalaisen lastenhoitajan kanssa olleen ongelmia, mutta selitti erään väärinkäsitystapauksen johtuvan vain heidän välisestään kielimuurista. Vain yhden haastatelluiden (H4) lapsi oli esikoulussa. Haastateltava kertoi esikoulun jälkeisen iltapäivähoidon tukevan hänen arkeaan työnhaussa.

Yksi haastatelluista (H4) on käyttänyt mielenterveyspalveluja masennuksensa hoitoon. Hän kertoo olleensa tyytyväinen psykiatrisen poliklinikan yksilökohtaiseen hoito-ohjelmaan. Ikäväksi hän kokee vastaanottoaikojen riittämättömyyden, vaikkei itse tällä hetkellä tarvitse niitä. Haastateltava pohtii, pystyykö poliklinikka vastaamaan nykyisillä resursseillaan tarvittavaan kriisiapuun. Kyseinen haastateltava epäilee yhteiskunnan turvaverkon olemassa oloa, hän antaa palautetta muun muassa ”luukuttamisesta” ja pohtii, hoidetaanko päihde- ja mielenterveyspalveluissa asiakkaan oiretta ja ongelmaa erikseen, vaikka ne tulisi ottaa huomioon kokonaisuutena.

”Oon saanu apua, kun oon osannu pyytää sitä. Täytyy kiittää kyllä Espoon kaupunkia siitä puolesta.”

”Siithän on mediassaki puhuttu siitä, että toisaalta se pompottelu osuu just niihin yleensä joilla on kaikista vaikeinta hakea sitä apua.”

8.5.3 Palveluiden kehitystarpeet

Lapsiperhepalveluilta toivottiin pysyvyyttä (H2). Muuten haastateltavat olivat yleisesti tyytyväisiä nykyisten palveluiden laajuuteen. Uusien palvelujen kehittämisen sijaan haastateltavat toivoisivat vanhojen palvelujen käytännön tason toimivuuden kehittämistä. Kaikki haastateltavat toivoivat nykyisiltä palveluilta, etenkin niiden työntekijöiltä, parempaa laatua. Toiveena on ammatillisen työotteen lisäys ja joissain paikoissa moniammatilliseen työhön panostaminen. Yksi haastateltavista (H4) toivoi, että tiedon hakeminen palveluista ja niihin pääsy olisi helpompaa. Hän toivoisi palveluiden piiriin kannustamista työntekijöiden taholta. Ehdotuksena tämän toteuttamiseen haastateltava mainitsi etsivän asiakastyön ottamisen käyttöön myös aikuisten kanssa työskentelyssä sekä henkilökohtaisen kutsun arvon. Myös vanhanaikaista yhteisöllisyyttä esimerkiksi kaupunginosan yhteisen kahvi-, peli ja oleskeluhuoneen muodossa toivottiin (H4).

9 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkiessamme ihmisten kokemusta asioista törmäsimme haastavaan asetelmaan, jossa omat aiemmin muodostuneet mielipiteemme olisivat saattaneet vaikuttaa tekemiimme johtopäätöksiin haastateltavien vastauksista. ”Tutkijan subjektiviteettia ei ole koskaan

mahdollista kokonaan eliminoida”, Metsämuuronen kirjoittaa (1993,91) Rauhalaan viitaten (Metsämuuronen, 2006, 198). Teimme kaiken mahdollisen pysyäksimme objektiivisena.

Varmistimme, että asiakkaan tietosuoja on turvattu, eikä haastateltuja pysty tunnistamaan valmiista tekstistä. Kaikki haastattelujen paperiset asiakirjat tuhottiin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen polttamalla ja sähköinen materiaali poistettiin tietokoneiden kovalevyiltä ja ”roskakorista” lopullisesti. Ihmisarvo on tutkimuksessamme ydinasia. Mahdollisesti arkoja asioita, kuten köyhyyttä tai arjessa selviytymistä käsiteltäessä, on luottamuksellisuus haastateltavan ja tutkijan välillä erityisen tärkeää. Oli muistettava subjektiivisen totuuden olemassaolo ja integriteetin kunnioitus. Ammatillisuus sosionomina sekä tutkijana oli edellytys hyvän tutkimustiedon tuottamiselle.

Sitouduimme opinnäytetyötutkimuksessamme noudattamaan Laurea-ammattikorkeakoulun eettistä ohjeistusta. Kiinnitimme huomiota asiakasryhmän erityispiirteisiin ja ammatillisiin vuorovaikutustaitoihin toimimalla dialogisesti ja näyttäen empatiaa tarvittaessa. Haastattelijoina täytimme omat velvollisuutemme ja varmistimme haastateltavien oikeuksien kuten luottamuksellisen tiedon käsittelyn toteutumisen. Opinnäytetyötutkimuksellamme halusimme osaltamme vaikuttaa kohderyhmän hyvinvointiin heille suunnattujen palvelujen kehittämisen kautta ja täten ottaa vastuuta kunnallisella tasolla yhteisön hyvinvoinnista.

Haimme tutkimuslupaa Espoon Kaupungilta, kun opinnäytetyösuunnitelmamme hyväksyttiin. Opinnäytetyöhön osallistujan tuli allekirjoittaa suostumus opinnäytetyötutkimukseen osallistumisesta. Siitä kävi ilmi opinnäytetyöhön osallistumisen vapaaehtoisuus, tutkijoiden vaitiolovelvollisuus, sekä tutkimustiedon tuhoaminen kirjoituksen jälkeen. Suostumuksessa käytiin läpi myös opinnäytetyön tarkoitus sekä haastattelumenetelmä.

10 Pohdinta

Opinnäytteemme tarkoituksena oli selvittää toimeentulotukea saavien alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajavanhempien kokemuksia Espoon lapsiperhepalveluista sekä siitä miten niitä heidän mielestään tulisi kehittää. Aihe on ajankohtainen muun muassa kasvavan lapsiperheköyhyyden takia. Alttiuden vähävaraisuuteen ja syrjäytymiseen on todettu olevan osittain periytyvää. Lapsen oikeus palveluihin -hanke on perustettu arvioimaan ja kehittämään kaupungin tarjoamia lapsiperhepalveluita.

Haastattelevamme vanhemmat puhuivat kaupungin palveluiden työntekijöiden pysyvyyden ja oman sosiaalisen tukiverkoston tärkeydestä, syrjäytymisen vaarasta sekä työntekijöiden ammatillisesta työotteesta ja yksilöllisestä kohtaamisesta. He olivat pääsääntöisesti tietoisia saatavilla olevista kaupungin palveluista. Merkille pantavaa on, että haastateltavat kokivat itse selvittäneensä heille sopivan palvelun ja hakeutuneensa sen piiriin, sen sijaan että heidät

olisi ohjattu palvelun käytön piiriin. Tulkintamme mukaan haastateltavat kokevat palvelutarjonnan olevan kattavaa, mutta lapsiperhepalvelujen pysyvyydessä ja niiden saatavuudessa on kehitettävää.

Suoritimme opinnäytetyömme aineistonkeruun puolistrukturoidulla haastattelulla ja alun perin tarkoituksenamme oli saada vähintään seitsemän haastattelua. Ajan kuluessa huomasimme, että aikuissosiaalityön työntekijöiden oli vaikea löytää meille haastateltavia ja jouduimme jopa laajentamaan kohdealuetta. Silläkään ei ollut suurta vaikutusta, vaan jouduimme lopulta aikaresurssillisista syistä tyytymään neljään haastatteluun. Haastateltavien tutkimukseen osallistumisen haluttomuuteen on voinut vaikuttaa tutkimuksen arkaluontoinen aihe ja vaikeat mahdollisuudet järjestää aikaa haastatteluajankohdalle. Haastattelujen määrä ei vähennä haastateltavien yksilökohtaisten kokemusten merkittävyyttä, mutta luonnollisesti suurempi otanta olisi antanut yleistettävämpiä tuloksia. Jos olisimme tiedneet haastateltavien lukumäärän ennakkoon, olisimme muokanneet haastattelurunkoa teemahaastatteluksi puolistrukturoidun haastattelun sijaan.

Tutkimuksen ja haastattelujen edetessä käyttämämme aineiston analysointimenetelmä muuttui kahdesti; Ensiksi aineistonanalyysistä narratiiviseen analyysiin, jonka sopimattomuuden huomattuamme päädyimme lopulta aineiston teemoitteluun. On mahdollista, että ilman muutoksia tuloksissa olisi näkynyt pieniä eroja.

Työntekijöiden vaihtuvuus on sosiaalialalla yleistä, minkä haastateltavat olivat kokeneet harmilliseksi. Työskentelysuhteen toisen osapuolen vaihtuminen vaikeuttaa luottamuksellisen työntekijä-asiakas -suhteen syntymistä. Työntekijän vaihtuessa on myös riski siihen, ettei tarpeellinen niin kutsuttu hiljainen tieto siirry uudelle työntekijälle.

Tukiverkoston merkittävyys yksilön hyvinvointiin korostuu erityisesti heillä, joilla tukiverkostoa ei ole ollenkaan tai se on hyvin vähäinen. Suomalainen kulttuuri on hyvin yksilö- ja suorituskeskeinen, ja syrjäytymisen vaara yksilöllä, joka on ilman sosiaalista tukiverkostoa, on suuri. Matalankynnyksen avoimet palvelut, kerhot, kahvilat ja muu toiminta antaisivat mahdollisuuden luoda uusia kontakteja. Tärkeäksi koettiin, että toimintaa olisi keskitetty joka kaupunginosaan, jolloin pitkät välimatkat eivät ainakaan olisi este liikkumiselle. Kuten yksi haastateltavista pohtii, etsivän nuorisotyön mallia voisi soveltaa myös muihin asiakasryhmiin, kuten tukea tarvitseviin lapsiperheisiin, yksinäisiin vanhuksiin tai alkoholiongelmaisiin aikuisiin. Jo olemassa olevat tukiperhe- ja tukihenkilöpalvelut lapsille ja lapsiperheille ovat toimivia, mutta palvelujen piiriin pääsee vain murto-osalle tarvitsevista. Niin sanotulle harmaalle alueelle jää monia tukea tarvitsevia, jotka eivät välttämättä vielä elä kriisissä, mutta joiden tukeminen olisi kaupungille helpompaa ja halvempaa ennaltaehkäisevällä työllä kuin korjaavalla työllä.

Asiakkaan ammatillinen ja tasa-arvoinen kohtaaminen on positiivisen asiakassuhteen kehityksen kannalta todella tärkeää. Kolme haastateltavista olivat kokeneet sosiaalitoimistossa asioimisen epämiellyttävänä työntekijän tympeän vastaanoton takia. Työntekijän ammatillisuuteen kuuluu ottaa vastaan jokainen asiakas arvokkaana yksilönä. On harmillista, ettei tämä ole kyseisten haastateltavien kohdalla toteutunut. Asiakkaan kohtaamiseen pitäisikin kiinnittää huomiota jo koulutusjärjestelmässä, etenkin korkeakouluissa, joissa tutkintoon kuuluvia teoriaopintoja on käytännön opetusta huomattavasti enemmän.

Haastateltavamme henkilöt tulivat hyvin erilaisista taustoista. Tutkimuksessamme olikin mielenkiintoisinta nähdä, kuinka henkilökohtainen arvomaailma, aikaisemmat elämäkokemukset ja lähtökohdat vaikuttivat siihen, kuinka haastateltavat kokevat arkensa sujuvuuden. Yksi haastateltavista valitti toimeentulotuen olevan liian pieni. Samalla hän kertoi käyvänsä kuitenkin osa-aikaisesti töissä. Hän asui normaalissa kaksiossa, sai lastenhoitoapua, kävi urheilemassa kalliilla kuntosalilla, oli ostanut juuri lemmikkikissan ja kertoi säästäneensä usean tuhannen euroa, jotta voi hakeutua rintojen suurennusleikkaukseen. Silti hän koki toimeentulotuen liian pieneksi ja koki erittäin harmilliseksi sen, että sosiaalitoimistossa vaaditaan nähtäväksi tiliotetta, josta selviää hänen käyvän ystäviensä kanssa säännöllisesti juhlimassa. Toista ääripäätä edusti haastattelemamme maahanmuuttaja, joka oli erittäin tyytyväinen saamastaan toimeentulotuesta. Hänen mielestään Suomessa asuminen on kuin lottovoitto: Kaikilla on hänen mukaansa mahdollisuus pärjätä, koska Suomi takaa elämän perusasiat jokaiselle kansalaiselle. Hän on alkujaan kotoisin paljon vaatimattomimmista olosuhteista ja arvostaa Suomen sosiaalitoimen antamaa tukea lapsiperheille. Hänestä toimeentulotuki oli varsin riittävää. Tuella saa perheelle ruokaa ja lapsille sopivia kauden mukaisia vaatteita. Tuleekin miettiä, pystyykö toimeentulotuen avulla täyttämään ihmisen ja perheen perustarpeet, ja mihin asti perustarpeen-käsitettä voi soveltaa.

LOP-hankkeessa kerätään tietoa nimenomaan asiakkaiden palvelukokemuksista. Tutkimukseemme osallistuvien määrä oli hyvin suppea ja mielestämme olisikin mielenkiintoista, jos joku tutkisi aihetta laajemmalla otannalla. Myös alueellisten erojen tutkiminen samasta aiheesta olisi mielenkiintoista, kun Espoossa tunnetusti toteutetaan eriyttävää asuntopolitiikkaa.

Lähteet

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Riika: InPrint.

Eronen, A., Londen, P., Peltosalmi, J., Perälähti, A., Siltaniemi, A. & Särkelä, R. 2011. Sosiaalibarometri 2011. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Vaasa: FRAM.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.

Halme, N., Hammar, T., Nykänen, S. & Perälä, M. 2011. Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. Helsinki: Unigrafia.

Heino, L. & Miller, H. 2007. Kohti varhaista vastuunottoa. Teoksessa Remsu, N. & Törrönen, M. Varhainen vastuunotto. Helsinki: Painotalo Miktor.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Kröger, T. 2005. Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat? Teoksessa Takala, P. (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita Prima Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Häggman-Laitila, A. 2006. Perhepalvelut työntekijöiden ja perheiden arvioimana. Helsinki: Yliopistopaino.

Häggman-Laitila, A., Euramaa, K.-I., Hotari, A.-M., Kaakinen, J., & Hietikko, M. 2001. Lapsiperheiden varhainen tuki, tuen vaikuttavuus ja kustannushyötö. Lapsiperhe-projektin loppuraportti. Helsinki: Käpylä Print Oy.

Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Iivonen, E. 2009. Mitä tehdä lasten köyhyydelle? TERVE-SOS 2009 -koulutuspäivien diasarja. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere: Tampere University Press.

Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. (toim.) & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysi menetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Lehtomaa, M. 2011. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print.

Lindqvist, U. (toim.) 2008. Varhainen tuki - kohti hyviä käytäntöjä. Helsinki: Paintek Pihlajamäki Oy.

Lämsä, A. 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Uniprint Oulu.

Metsämuuronen, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia -sarja 4. Viro.

Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

Petrelus, P. 2012. Lapsen oikeus palveluihin -tiedote. Espoo.

Petrelus, P. 2011. Matinkylän -hankkeen ideapaperi. Espoo.

Päkkilä, H. 2008. Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Huotari, K. & Hurtig,

J. (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Pärnä, K. 2007. Moniammatillisen yhteistyön mahdollisuudet varhaisen tuen työssä. Teoksessa Remsu, N. & Törrönen, M. (toim.) Varhainen vastuunotto. Helsinki: Painotalo Miktor.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Internet-lähteet

Lapsiperheiden sosiaaliturvan jälkeenjääneisyys korjattava. EAPN-Fin. Viitattu 01.01.2013.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/52319775-dc06-4077-9676-394e698a72b6>

Malin, M. Lastensuojelun käsikirja: Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö. Sosiaaliportti. Viitattu 15.01.2012.

<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>

Puusniekka, A. & Saaranen-Kauppinen, A. 2006. KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Viitattu 15.01.2012. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Liitteet

Liite 1. Saatekirje

Hei!

Olemme kaksi sosionomi (AMK) -opiskelijaa Laurea-ammattikorkeakoulusta. Teemme opintoihimme kuuluvaa opinnäytetyötä tavoitteenamme valmistua alkusyksystä 2012. Toteutamme opinnäytetyömme osana Espoon sosiaalitoimen Ehkäisevän työn kehittäminen lapsiperhepalveluissa -Matinkylän pilotti -hanketta. Hanke suunnittelee Espoon Matinkylään matalan kynnyksen palveluja lapsiperheille, ja opinnäytetyömme tarkoituksena on kartoittaa tarkan asiakasryhmän toiveita ja tarpeita tämän suhteen.

Osallistuaksesi tulisi sinun asua Matinkylän alueella, olla alle kouluikäisten lasten yksinhuoltaja sekä saada toimeentulotukea.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, johon keräämme tietoa haastattelemalla valmiiden kysymysten pohjalta. Haastattelut toteutetaan heinä-elokuussa 2012. Haastattelut tehdään suomeksi, mutta tulkin käyttäminen on mahdollista tarvittaessa. Haastattelu voidaan toteuttaa kotonasi tai esimerkiksi lähimmässä sosiaalitoimistossasi tai kirjastossa. Haastattelu kestää maksimissaan yhden tunnin.

Haastattelut nauhoitetaan ja myöhemmin vastaukset puretaan. Haastatteluista käytämme vain tutkimuskysymyksiemme kannalta tarvittavaa tietoa. Haastattelunauhat ja tekstit hävitetään tiedon analysoinnin jälkeen ja kaikki haastatteluista saatu tieto käsitellään luottamuksellisesti. Valmiista tutkimuksesta ei käy ilmi haastateltavien henkilöllisyys.

Yhteyshenkilönä toimii sosiaaliohjaaja Asta Eskelinen Matinkylä-Olarin ja Tapiolan aikuissosiaalipalveluista.

Opinnäytetyötutkimuksemme on mahdollisuus saada äänesi kuuluviin ja vaikuttaa Espoon kaupungin lapsiperhepalveluiden kehittämiseen.

Ystävällisin terveisin,

Hanna Hesse ja Janica RasiJeff

Liite 2. Suostumus opinnäytetyötutkimukseen osallistumisesta

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Suostun osallistumaan opinnäytetyötutkimukseen jonka aiheena on kokemuksia Espoon ennaltaehkäisevästä lapsiperhetyöstä toimeentulotukea saavien pienten lasten yksinhuoltajavanhempien näkökulmasta. Opinnäytetyöntekijöinä toimivat Hanna Hesse ja Janica Rasijeff. Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Opinnäytetyön tulokset julkaistaan Laurea-ammattikorkeakoulun Otaniemen toimipisteessä pidettävässä avoimessa arvioivassa seminaarissa.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Olen tietoinen myös siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa hoitooni tai asiakassuhteeseeni.

Päiväys

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3. Haastattelurunko

Perustiedot:

Sukupuoli?

Ikä?

Alle kouluikäisten lasten lukumäärä?

Tausta:

Kuinka kauan olet asunut Matinkylän alueella?

Kuinka kauan olet ollut aikuissosiaalityön asiakas?

Mikä on koulutus taustasi?

Oletko työelämässä?

Jos et, kuinka kauan olet ollut poissa työelämästä?

Kuinka kauan olet saanut toimeentulotukea?

Minkälaisia haasteita koet perheen arjessa ja/tai vanhemmuudessa? Kerro vapaasti! (Esimerkein: lastenhoito, -kasvatus, terveys (oma, lasten), arjessa jaksaminen, oma vapaa-aika, päivärutiini, sosiaalinen verkosto)

Minkälaista tukea olet hakenut näihin asioihin?

Mitä Espoon perhe- ja sosiaalipalveluita tai muita lapsiperheille Espoossa tarjolla olevia palveluita olet käyttänyt?

- päivähoito
- avoin varhaiskasvatus (esim. asukaspuistot, avoimet päiväkodit)
- neuvola
- lapsiperheiden perhetyö
- muu kaupungin kautta saatu perhetyö
- perheneuvolan palvelut
- lastensuojelu
- perheasioiden yksikön palvelut (lastenvalvojien palvelut)
- lastensuojelun avopalvelut
- aikuissosiaalityö ja toimeentulotukipalvelut

- maahanmuuttajapalvelut
- kaupungin päihde- ja mielenterveyspalvelut (esim. Empun palvelut)
- erikoissairaanhoidon palvelut (lastenpsykiatria, aikuispsykiatria, muut)
- terveysasemien palvelut
- seurakunnan palvelut lapsiperheille
- järjestöjen (esim. MLL, Pelastakaa lapset) toiminta ja palvelut

Merkitse rasti ruutuun jos olet käyttänyt palvelua. Merkitse kuinka usein olet käyttänyt palvelua; kerran vai useammin. Onko palvelu tukenut perheesi hyvinvointia ja omaa jaksamistasi vanhempana? (asteikolla 1=huono, 2=keskinkertainen, 3=hyvä)?

Miten käyttämäsi palvelua/palveluja tulisi kehittää perheen arkea paremmin tukevaksi?